Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 78 (9453) | Среда, апрель 3, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 коп.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

ХУУСАА БЕТИНДЕ

ЧУРУКТА: Тамара Филиппова

● ТИПОГРАФИЯДА ТОС КИЖИ ЧАРТЫК ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН. ● ТАМАРА ФИЛИППОВА БЕШ ЧЫЛДЫҢ СӨӨЛГҮ ЧЫЛЫНЫҢ ҮЛҮҮНЧЕ АЖЫЛДАП КИРИПКЕН. ● «КЫЗЫЛ АРЖЫЫЛ» ДӘӨШ ЧАРЫШ ЧОРУП ТУР.

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези—республика типографиязы тодарадыкчы чылдың бирги кварталының плаюын хуусаа бетинде — март 28-те күүсеткен. Нинти продукция бүдүрериниң планын 101,8 хуу, ону сайгарарының планын 102,3 хуу күүсеткен.

Бүдүрүлгениң коллективи тоску беш чылдың шинтпирлиг чылында алган темпизин суларатпайн, дең-дески ажылдап, эвээш чарыгдал-биле бүдүрген эки шынарлыг, хөй продукцияны бээр деп сорулганы херек кырында боттандырып келгениниң ачызында парлалга продукциязын бүдүрер планын доктаамал ажыр күүседип турар.

Типографияда эргижирээн техника болгаш дериг-херекседдер хөй, машиналар болгаш материалдар чедиштее, ынчалза-даа полиграфистер ол бергелерин ажып эртип турар. Чогаадыкчы ажыл-иштин үндезини социалистиг чарышты калбартып, ону бедик бүдүрүкчүлүг ажылдың ёзулуг деткимчези болдурган. Бүдүрүгениң цехтеринде кижи бүрүзүнүң хүнде кылган ажылын, ажылдап алган акшазын дараазында хүнде цех бүрүзүнде тускай самбырада көргүскеш, оон дүүн кымның канчаар ажылдаанын көрүнчүкте дег көстүп келир. Мында чүгле кылган ажылды түүнеп турар эвес, а бүдүрген продукцияның шынары дээш демисел чоруп турар. Эң эки шынарлыг продукцияны кылып турары дээш тускай вымпелди тургускан болгаш ону ам цинкография цегинге тывыскан.

Социалистиг чарышты чогаадыкчы ёзу-биле организастап турарының база бир херечизи — мында «Кызыл аржыыл» дээш маргылдаа херазжен ажылчыннар ортузунда калбарган. Оон негелдезин долузу-биле күүсеткен шалыпчы ажылчынга байырлыг байдалга кызыл торгу аржыылды ортектиг шаннал-биле кады тыпсып турар. Ону бо чылын бир дугаарында парлакчы Прина Пономарева чедип алган. Үеин мурнап ажылдап турар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы эш Пономарева бо чылдың баштайгы чартыының планын күүседиткен. Ол ышкаш мурнакчылар типографияда хөй.

Мында тос парлакчы, дептерлекчи болгаш линотипист 1974 чылдың июль—ноябрь айларының үлүүнде ажылдап турар, а Тамара Филиппова тодарадыкчы чылдың планын дооскаш, 1975 чылдың январь үлүүнче киришкен.

«1973 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хүндүлелдиң хөрек демдээн бүдүрүлгениң 6 мурнакчызынга тывыскан.

Типографияда коллективтиң кижизидикчи ролюн бедидип, ажылчын кижи бүрүзү күш-ажылдың сагыага-чурумун шыңгыы сагыыр, ажыл шагын долузу-биле ажыглаар дээш негелдеги доктаамал тургускан. Оон ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үргүлчү бедип турар.

О. ИРГИТ,
«Шынның» корр.

БАЙЫРЛАЛДЫЫ-БИЛЕ

Кур болгаш куруккан черлерни шинтпирлиг маадырлыг херектеринге бистиң республиканың тараажылары совет улус-биле кады боттарының чогуур үлүүн киргген. Таңды районда «Тиилелге» совхоз кур болгаш куруккан черлерни шинтпирлиг алганының 20 чыл оюн таварыштыр база тараа, чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарын көвүдериниге чедип алган чедишкиннери дээш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаннаткан.

Аңаа турасказаткан байырлыг хурал совхоз төвү Кур-Чер суурга болуп эрткен. Хурадды партком секретары Д. Д. Дардаш ажыткаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. Е. Серяковка сөс берген.

Эш Серяков Тываның ажылчы чоннары, ылаңгыя оон тараалаң районнарынга кур черлерни чээрби чыл бурунгаар шинтпирлиг эгелээш, оон ачызында хөй тарааны бүдүрер аргалыг болган дээрзин айыткаш, аңаа «Тиилелге» совхозтуң ажыл-иштилериниң киргген үлүү улуг болган болгаш ону партия, чазак бедин-биле үнелээнин чугаалаан. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден оон Хүндүлел бижини ол совхозка тывыскан.

Дараазында чедип алган күш-ажылчы чедишкиннери дээш база кур болгаш куруккан черлерни шинтпирлиг алганынын 20 чыл оюн таварыштыр ол-ла совхозтуң механиги Федор Андреевич Кострулевка РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижини тывыскан.

СЭКП Таңды райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндүлел бижиктери-биле совхозтуң бөлүк мурнакчыларын база шаннаан.

Совхозтуң директору А. А. Моргун харыы сөзүнге кур черни шинтпирлиг алырынга үлүүн киргген тиилелгежилерниң ачы-хавыязын бедин-биле үнелээнинге өөрүн четтиришкинин илереткен.

Байырлалга «Шамбалыг» болгаш С. Тока аттыг совхозтарның делегациялары киришкен.

З. САПОГОВА.

АПРЕЛЬ 20: КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

Ол хүн 7.600 рубльдиң продукциязын бүдүрер

В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 104 чыл болур оюнга алдар болдуруп, коммунистиг субботникти чаңчыл ёзугаар эрттирер дээн москвачыларның эгелээшкинин деткивишаан, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин ажыл-иштилериниң ол хүн ажылче 550 кижи үнер деп турар. Бүгү-ле участоктарга, цехтерге болгаш бригадаларга ынчан 7.600 рубльдиң нинти продукциязын бүдүрүп үндүрери көрдүнген. Ырбанның болгаш Чербиниң ыяш белеткелчилери апрель 20-де 250 кубометр тудуг ыяжын белеткээш, үндүр сөөртүрүн планнап алганнар.

Ыяш дилер черлериниң ажылдакчылары ынчан 60 кубометр дилиг материалдарын белеткээр. Мебельчилериниң ол хүн кылыр ажылы 1000 рубль түүнүг бажын иштиниң дериг-херекседдери болур.

Көдээ электротудугжулар 800 рубльди киирер

«Көдээ электротудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң районнарда болгаш Кызылда ажыл-иштилери апрель 20-де шупту чаңгыс кижи дег коммунистиг субботникче үнер. Баш удур кылган саваашкыннарны ёзугаар көдээ электротудугжулар ол хүн 800 хире рубльди ажылдап алгаш, беш чылдың фондузунче шилчидер деп санап корген. Тудуг-монтаж эргелелиниң субботник эрттирер штабы бүгү участоктарда белеткел ажылын дооскан.

Бистиң корр.

Республика үлетпүрүнде

Ак-Довуракта даг-дүгү комбинаттың ийиги эзлчээниң тудуу амгы үеде хайымшкынныг чоруп турар. Ол улуг тудуг. Ында ажылдап гурар «Сибирь техмонтаж» трестиң участогунуң ажылчыннары чүгле бо чылын безин бир миллион үс муң рубльди шинтпирлиг планныг.

Тудутда ажылдап турар эштер И. Г. Щукага, А. И. Архиповка удурткан монтажниктер бригадалары эрестиг ажылдап. ол хире хөй түүнүг долау шинтпирлиг алырының арга, курлавырларың дилеп тып турар. Бригадаларның кайызы-даа айла-ла 65 муң рубльдиң капитал салымшкынын шинтпирлиг планын 85—90 муң рубль чедир күүседип турар.

* * *

Кызылдың сүт комбинадынын сүт ажылдап кылыр цегинин коллективи бирги кварталда чедишкиннинг ажылдаан. Эрткен айның эгезинде сүт арыглап тырттар чаа технологтуг шугумну ажыглалга киргени күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен.

Шакта 10 муң литр сүт тырттар соодукчу-сепаратор эрги дериглерден ийи ажыг катап бедик бүдүрүкчүлүг. Чаа аппаратураның бир онзагай үүлү болза, оон үр үеин дургузунда үзүктел чок ажылдап пыдаары болур. Эрги сепараторларны 2 шак болгаш катап адырын чуур турган. Чүгле ону чуурунга безин ажылчыннар 3 шак хире үеин чарыгдап турган.

Чаа сепараторну комбинаттың механиктери ажыл шагындан дашкаар үелерде дерип тургускан. Олар ам база бир пастеризатор-соодукчуну эштеп тургузуп турарлар.

* * *

«Сибирь техмонтаж» трестиң Кызыл участогунуң коллективи бирги кварталдың планын он хонук бурунгаар күүседиткен. Участоктуң бригадалар аразының калбарган чарыжыгга бирги черин Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу П. Жолобка удурткан бригада алган.

Ийиги черге А. Королевтуң бригадазы үнген. Бо бригаданың монтажниктери пассажирлер АТБ-зинин артык кезектер шыгжаар складының тудуунда ажылдап турар. Аңаа шыгжаар херекседдерни дүжүрерин, чүдүрерин бүрүнү-биле механизация күжүбиле боттандырар. Ынчангаш ол Тывада эң баштайгы тускайжыттынган дериглиг склад болур.

* * *

«Союз Сибирь газ» трестиң Кызылда монтажниктер участогу эрткен чылын колхозчуларга болгаш совхоз ажылчыннарынга ийи муң газ плиталарын тургускан.

Бо чылын 2500 плиталарны тургузары планда көрдүнген. Ол сорулга чедишкиннинг боттанып турар.

В. СЕЛЕЗНЕВ.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ТОСКУ ЧЫЫЖЫНЫҢ НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ СОСТАВЫН БАДЫЛААР ДУГАЙЫНДА РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

«ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулда дугайында Дүрүмүнүң» 39, 40 болгаш 41 чүүлдериниге үндезилээш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының Национаддар Совединиге соңгулда талазы-биле РСФСР-ниң соңгулда комиссиязын ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларының, нинтилелдериниң болгаш коллективтериниң төлөөлекчилериниң моон адаанда составтыг кылдыр бадылаар:

Соңгулда комиссиязының даргазы Алексей Васильевич Викторовту—күрүнениң бирги подшипник заводунуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан, Москва хоорай.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы Александра Павловна Бирюкованы—Профессионаддар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Төвүлелинден.

Соңгулда комиссиязының секретары Николай Александрович Петровичевту — культура ажылдакчыларының профессионал эвилелинден.

СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ:

Нигматулла Тузбатуллович Абдуллинни —«Камгэсэнерго тудуг» бүдүрүлге каттыжыышкынының, № 24 тудуг-монтаж эргелелиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан, Татар АССР-ниң Набережные Челны хоорайы.

Геральд Васильевич Азановту —«Пермнефть» каттыжыышкынының Осинскиде чер үттээр ажылдар эргелелиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан, Пермь область.

Елена Георгиевна Амосованы— Фурмановоның № 2 пос аргыыр фабриказының ажылчыннарындан инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан, Иваново область.

Любовь Мухамедовна Апшеваны — Кабардин Балкар АССР-де Нальчик хоорайының № 2 ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Ведерист Иванович Волеговту — Кемерово области «Кузбассуголь» комбинаттың «Октябрьская» шахтазының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Виталий Иванович Воротниковту — Воронеж областың коммунистиг организациязындан.

Татьяна Семеновна Еремиканы —Красноярск крайда Таймыр (Долгано-Ненец) национал округтуң күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының Профессионаддар эвилелиниң Дудинка хоорай организациязындан.

Инна Ивановна Иванованы — күрүнениң Саратовта Н. Г. Чернышевский аттыг университетиниң студенталериндеи болгаш профессор-башкы составындан.

Александра Михайловна Лобуреваны— Мордва АССР-де Зубово-Поляиск районнуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчуларындан.

Юрий Александрович Метелкинни — Ленинградта В. И. Ленин аттыг оптика-механика каттыжыышкынының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Зоя Григорьевна Новожилованы — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Коммунистиг Ленинчи Эвилелинден.

Александр Иванович Покрышкинни — Армияга, Авиацияга болгаш Флотка дузалаарының Бүгү-эвилел эки тура ниитилелиниң Төп Комитединден (ДОСААФ).

Николай Ефимович Самофалды — Рязань области Старожиловск районнуң «Россия» колхозунуң колхозчуларындан.

Лев Борисович Шапирону — Хабаровск крайның Еврей автономнуг облазының коммунистиг организациязындан.

Фридрих Фридрихович Шнайдерни— Алтай крайда Слагтород районнуң Киров аттыг колхозунуң колхозчуларындан.

Зинаида Михайловна Шепетиканы — Москва области Ступин районнуң «Большое Алексеевское» деп күрүненің уксаажыдылга заводунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1974 чылдың апрель 1.

Бедик көдүрлүүшкүн-биле

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиге соңгулда талазы-биле Кызылдың № 409 соңгулда округунуң соңгулда комиссиязының составынга боттарының эң эки төлөөлекчилерин депшиткен хуралдар республиканың черчерлериниде дооступ турар.

Тываның эртем-шинчилел институдунуң коллективи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиге соңгулда талазы-биле Кызылдың № 409 соңгулда округунуң соңгулда комиссиязының составынга боттарының төлөөлекчилерин депшидериниге тураскааткан хуралга чыылганнар. Ол хуралга эртем ажылдакчызы Г. А. Забедина сөс алгаш, коллективтиң мурнундан Кызылдың № 409 соңгулда округунуң соңгулда комиссиязынга ТДЛТЭШИ-ниң директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы Н. А. Сердобовту депшидерин саналдаан. Эртем ажылдакчызы Н. М. Конгар ол саналды деткиринче чыылганларны кыйгырган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиге соңгулда талазы-биле Кызылдың №409 соңгулда округунуң комиссиязынга ТДЛТЭШИ-ниң эртем болгаш техниктиг ажылдакчыларының мурнундан Н. А. Сердобовту депшидер дугайында доктаалды хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Чадаава ортумак школазының башкылары болгаш техниктиг ажылдакчылары ол школаның шериг херээниң башкызы. СЭКП кежигүнү Ч. Б. Сатты ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиге соңгулда талазы-биле Кызылдың № 409 соңгулда округунуң комиссиязынга депшиткеннер.

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединиге соңгулда талазы-биле РСФСР-ниң Красноярскиниң № 16 соңгулда округунуң соңгулда комиссиязының составынга боттарының төлөөлекчизин депшидериниң хуралы «Көк-Тей» совхозтуң кызыл-булуңунга болуп эрткен.

Соңгулда комиссиязының составынга совхозтуң мурнакчы саанчызы В. Б. Чадамбаны чаңгыс эп-сеткилдиг депшиткен.

КОМСОМОЛЧУ СУББОТНИК

— 2300 килограмм! Арыг денизин 2300 болду. Шыыракла чүдүрген-дир силер — дээш, денизчи Ибрагим Хусаилович Исламов квитанциязы доллуруп ора-уламчылады —Кайы организациядан келген чүүгүл бо?

— Шамбалыг суурнуң комсомолчулары болгаш аныяктары бөгүн эрте ажылче үнген. Сес машинаны барык-ла чаңгыс шак дургузуунда чүдүрдүлер. Шак ыңдыг шалыпкын ажылдың ачызында, өрүк эрип, малгашталбаанда чедип келдиивис— деп, автоколоннаның удуртукчузу Кыдат-оол Ондар тайылбырлады.

Кызыл хоорайның демир кескиндизи хүлээп алыр черинге ол хүн машиналар хөй болган. Барыын-Хемчик районда «Шекизээр» Каа-Хемде «Кызыл түк». Таңдыда Салчак Тока аттыг совхозтардан болгаш республиканың өскедаа ажыл-агыйларындан болгаш бүдүрүлгезериниден 160 тонна хире чүк келген. Чаңгыс тонна кара демирниң өртээ 23 рубль 70 копеек, шойнуу — 31 рубль 80 копеек болганда, Вьетнамда Нгуен Ван Чой аттыг школа тудуунун фондузунга чүгле Кызылдың демир кескиндизи хүлээп алыр черин дамчыштыр безин эвээш эвес акша киргген.

Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищезинде 600 ажыг сургуул бар, оларның деп безин — комсомолчулар.

— Улузувус хөй болганындан оларга чаңгыс хүн харыуда кылыптар ажыл тывылбас-дыр. Ынчангаш хүннүн-не 4—5 бөлүк субботникке киришпиир ажылдан турар—деп, ында комсомол комитединиң секретары Владислав Аргун тайылбырлады.

Училищенин девискээринде болгаш оон чоок-кавыында чыгган демир-дес эмгежок болду. Үе эткен тудум-на оваалар улам-на улгадып тур.

— Баштай маңаа чыыр алгаш, оон соонда дужаар бис. Машина-техникавыстың байдалы ындыг. Вячеслав Андрюшин, Виктор Дмитриев, Галина Кошкар-оол оларның удуртканы комсомол бөлүктери эрестиг ажылдап тур—деп, Владислав түүнеди.

Политехникумнуң сургуулдары өөредилге корпузунга болгаш чурттап турар черинге ажылдап хүнээннер. Борис Маадыр, Раиса Балдан, Маадыр-оол Ондар, Эрес-оол Куулар болгаш өске-даа комсомолчулар идепкейлиг ажылдаанар. Черле ынчаш, эмчи училищезинин, Тыва автоэргелелдин, дааранылга комбинадының — Кызылдың субботникке киришкен бүгү комсомолчулары болгаш аныяктары 2500 рубльди Вьетнамга школа тудар фондуже шилчиткен.

Комсомолчу-аныяктарның бо субботниги апрель 20-де эртер Ленинчи субботниктиң баштайгы эзлчээ болган. Маңаа республиканың бүгү комсомолчулары болгаш аныяктары хей-аттыг киришкен. Комсомолчу субботник апрель 13-те база болур.

К. ЧООДУ.

ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң бешки съездизи

Апрель 2-де ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң V съездизи Кремльдиң Улуг ордузунда ажылдап эгелээн. Оон делегаттары — эвилелдешкен республикаларның шуптузундан барган композиторлар болгаш музыковедтер — совет музыка уран чүүлүнүң эң чугула сорулгаларын чугаалажып, сөөлгү чылдарда боттарының ажылының түүнелдерин үндүрүп, келир үеде сорулгаларны тодарадып айтыр.

Эртенгиниң 10 шак. Эштер К. Т. Мазуров, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев оларны чыылганнар адыш часкап уткаан.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры композитор Д. Д. Шостакович съездини эге сөс-биле ажыткан.

ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинин отчёт иletkелин баштаар черинің бирги секретары Т. Н. Хренников кылган.

(СЭТА).

МУРНАКЧЫЛАРГА БЕДИК ШАҢНАЛДАР

Республиканы чүк сөөртүлгези-биле хандырып турар кол транспорттуң ээлери—автотранспортчуларга өөрүшкүлүг болуушкун дүүн болган. 1973 чылда планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседиринге чедип алган чедишкиннери дээ ССРЭ-нян орденнери болгаш медальдары-биле шаннаткан бөлүк чолаачыларга болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларга шаннаалдарны тывыскан.

Аңаа турасказаткан байырлыг хурал Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң клубунга болган. Ону Тыва автотранспорт эргелелиниң начальниги А. С. Кошкер ажыткаш, СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаага сөс берген.

Эш Долчаңмаа республиканың автотранспорт бүдүрүлгелериниң тоску беш чылда ажыл-иженин, ылаңгыя эткен шинтпирлиг чылда чүк хандырар, планныг даалгаларны күүседир талазы-биле кылган ажылдарының түүнелдерин тодаргай чугаалааш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаннаалдарны транспортчуларга тывыскан.

Бир дугаарында Кызылдың № 3 чүк автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы, коммунист Василий Алексеевич Жбанов Ленин орденин алган. Эш Жбанов — чолаачыларның комплекстиг бригадазының бригадири, амгы үеде 1975 чылдың үлүүнде ажылдап турар мурнакчы кижилериниң бирээзи. Боду идепкейлиг хөй-ниитичи. Бо хүнерде ону эш-өөрү ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединиге соңгулда талазы-биле Тыва АССР-ниң комиссиязының кежигүнүнге депшиткен.

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерин Кызылдың № 1 АТБ-зиниң чолаачызы А. М. Галайко, Чадаананың АТБ-зиниң чолаачызы М. С. Ондар, Кызыл № 2 АТБ-зиниң чолаачызы К. В. Осипцев болгаш пассажирлер сөөртүлгезиниң чолаачызы Кызылдың № 2 АТБ-зиниң чолаачызы С. К. Аг-оол, СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Ю. С. Путинцев, Кызылдың № 2 АТБ-зиниң начальниги В. З. Сатаев, Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң чолаачызы М. Н. Сымчаан олар «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнерни алган.

Бөлүк транспортчуларга «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдарны тывыскан.

Эш Долчаңмаа шаннаалдарны алганнарга изиг байыр чедиргеш, тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш чедишкиннинг ажылдаарын, оларга аас-кежиин, эки кадыкшылды күзээн.

Шаннатканнарның өмүнээзинден эштер Жбанов, Уланов, Сымчаан болгаш өскелер-даа оларның ажыл-ижин бедин-биле үнелээни дээш Коммунистиг партияга, Совет чакка улуг өөрүн четтиришкинин илередип, моон соңгаар-даа улам шалыпчы ажылдаарын хүлээнген.

* * *

Ол-ла хүн Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. Е. Серяков 1973 чылдың планнарын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседиринге чедишкини дээш республикада күрүненің ыяш ажыл-агый черинин директору Валентин Петрович Новиковка, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальды Чадаанада ыяш ажыл-агый черинин десиниг Доржу Мөгеевич Монгуш оларга тывыскан.

ЧУРУКТА: Төрээн чурттуң бедик шаннаалын алганнар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаа-биле.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Пропагандистер чугаалап тур

Республиканың Политиктиг чырыдыышкын бажыңы пропагандистерниң идей-теоретиктиг билииниң деңнелин, методиктиг мергежилин бедидеринче доктаамал улуг кичээнгейни салып турар.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаларның партия төөгүзүнүң талазы-биле пропагандистерниң республика семинары болуп эрткен. Семинарның киржикчилери марксизм-ленинизмниң теоретиктиг болгаш экономиканың база культураның, тудуг, транспорттуң болгаш үлетлүрүүн эн чугула айтырыгларының дугайында солун лекцияларны дыңнаан.

Ам ол семинарның чамдык киржикчилериниң арга-дуржулга солчуру-биле бижээн материалдарын мооң адаанда парладывыс.

БИЛИП АЛЫРЫНГА АЖЫКТЫГ

Өвүр районнуң Хандагайты суурда марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаның пропагандизи мен. Шупту 16 кижи өөренип турар. Район төвүнүң аңгы-аңгы организацияларында ажылдап турар бо дыңнакчылар тускай ортумак эртеминг. Олар партия болгаш чазактың хүн бүрү чорудуп турар политиказын багай эвес билирлер. Ынчангаш оларның мурнунга лекция номчуур белен эвес.

Кичээл эрттиреринің мурнунда хөй янзы ниитилел-политиктиг журналларны, марксизм-ленинизмниң үндезин ажылдарын номчуп, чугула керектиг материалдарны чара бижип, демдеглеп ап турар мен. Ол бүгүнү бөгүнгү ажылымыдыралдың өскү чижектери-биле байыдары чугула. Чүгле ынчан кичээл солун болуп эртер болгаш дыңнакчыларның кичээнгейин чайгаар хаара туда бээр.

Өөредилге чылының эгезинден тура кичээлдер программа ёзугаар үзүктел чок эртип келген. Дыңнакчыларның ботидепкейи улам бедээн. Олар кичээлдерге, семинарларга эки белеткеним ап, долу болгаш ханы уткалыг харыыларны берип турар. Оларга районнуң улус өөредилге киллзинин бухгалтери Д. Диваннмаа, орук-тудуг участогундан аныяк коммунистер В. Ойдуп, Н. Өдекей, М. Монгуш, райкүүскомнуң статистика эргелелинин ажылдакчылары К. Ооржак, Э. Монгуш, харылаа белдириниң ажылчыны З. Ооржак болгаш өскелер-даа хамаржыр.

Чүс катап дыңнаарының орнунга, чангыс катап көргени дээре деп үлегер чугаа бар. Ынчангаш мен кичээл бүрүзүнге көргүзүг материалдарын ажыглаарынче улуг кичээнгейни салып келдим. Техниктиг херектерни ажыглааргa черле эки-дир. Өөреткен чаа теманы быжыглаарынга, катаптаашкыннар үезинде фильмоскопту үргүлчү ажыглап келдим. Дыңнакчылар пропагандистиң тайылбырын дыңнап албышаан, херек кырында болуп турган болуушкуннарны, оон киржикчилерин каракбиле көрүп, тема бүрүзүн эки билип алырынга ол херекте дузалыг болур чорду.

Республиканың Политиктиг чырыдыышкын бажыңы партия төөгүзүнүн пропагандистериниң семинарын бо чылын бир дугаар организаттаан. Ол эки-дир. Мындыг янзыдыг семинарны чылда ийи-үш удаа организаттап чорудар болза эки деп санап турар бис. Чүге дээрге, бир талазында, пропагандистер бот-боттары аразында арга-дуржулгазын солчуп, таныжып алыр арга-лыг. Ийи талазында, республиканың дуржулгалыг лекторларының база эртемденнериниң лекцияларын дыңнап алырга, пропагандист кижиге дыка ажыктыг-дыр. Ол билиг пропагандистиң дыңнакчыларынга дораан барып чедер болгай.

У. ДҮГЕРЖАА,
Хандагайтыда марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаның пропагандизи.

Ховалыг Баян-оолович Борбай-оол 1950 чылдан бээр пропагандистеп келген. Оон арга-дуржулгазы улуг. Ол «Партия дугайында беседа» деп политбөлгүмнү удуртуп турар. Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң аныяктары хоочун пропагандистин эки белеткелдиг лекцияларын сонуургап дыңнап турар.

ЧУРУКТА: дуржулгалыг пропагандист Ховалыг Баян-оолович БОРБАЙ-ООЛ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Немей өөретпишаан

СЭКП-ниң XXIV съездизинин айытканын ёзугаар бистин чуртувуста коммунизмниң материал-техниктиг баазазы калбаа-биле тургустунуп турар. Ол улуг чаагай херекти амыдыралга шалыпкын ботландырарда партияның идеологтуг ажылының бүгү звеноларын улам ынай сайзырадыры, эн ылангыя ажылчы чоннарның политиктиг болгаш экономиктиг билиин бедидери негеттинер. СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев съездиге илетке-лингe мынча деп чугаалаан: **«Ол ажылды үндезини-биле эде тургузар сорулга бистиң мурнувуста салдынган. Политиктиг өөредилгени коммунизм тургузуушкунунуң тодаргай сорулгалары-биле холбаар болгаш он партияның бүгү кежигүннериниң угаан-медереліниң өзүлдезинге база ботидепкейиниң бедиринге эне күштүг салдарны чедирер ужурлуг».**

Бо негелдерни шуут удуртулга болдурбушаан, «Тыва кобальт» комбинаттың парткому ажылчы чоннун политиктиг болгаш экономиктиг билиин бедиринче кол кичээнгейни салган, пропагандистернин мурнунга чаа-чаа сорулгаларны салып, оларга негелдезерни күштелдирген.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин ажыктыг базаа дээштиг болуру, оон амыдырал, коммунистиг тургузуушкуннуң бөгүнгү сорулгалары-биле кайы хире холбаалыындан хамааржыр. Пропагандист кижи болгаш ол дугайын үргүлчү бодаар мен. Политиктиг эге школаның дыңнакчыларынга партия төөгүзүнүн талазы-биле лекцияларны номчуп келдим. Кичээлдер багай эвес эртип турар. Дыңнакчыларның сонуургалы бедик, кичээлдерге, семинарларга белеткели шыырак. Слесарь М. Шипунов, аппаратчиктер И. Монгуш, Э. Зинкеевич олар шалыпчы ажыл-ижи, эки өөредилгезибиле өске эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп турар.

Бо чылын Совет Тыванын ажыл-ишчилери кажангызындан-даа артык улуг политиктиг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап, чурттап турар. Чүл дээрге Тыванын Совет Эвилелинин составынга эки турабиле каттышканының 30 чыл оюнун байырлалы болур. Ынчангаш мен партия төөгүзүнүн чаа темаларын дыңнакчыларга өөредип тура. Тыва АССР-ниң экономика болгаш культура тургузуушкунунуң чедиишкиннеринин, ленинчи национал политиканың чайынаннчак тиилелгезинин, хөй национал-дыг совет улустуң бузулбас акы-дүнма найыралынын дугайында немелде материалдарны аная киириштирип турар мен.

Удавас түнел кичээлдер эгелээр. Аная чүүү өөренип, билип алганывысты чугаалажыр бис.

О. МУРАВЬЕВ.

СЕТКИЛ ХАНЫП...

Республиканың Политиктиг чырыдыышкын бажыңы пропагандистернин хүн бүрүдеги ажылынче доктаамал кичээнгей салып турар. Оон бир тодаргай херектизи болза, марттың сеолгү хүннеринде болуп эрткен семинар болур. Ону эки организастап эрттирген деп чугаалаар херек. Районнардан, түс-түс ажыл-агыйлардан келген пропагандистер ажыктыг хөй үүлдерни билип алган.

Мен партияның бот-өөредилгелиг дээди школазының консультация пунктузунуң эргелекчизи А. Елфимованың «Партияның XXIV съездизи коммунизм тургузуушкунунуң амгы үе-чадазында СЭКП-нин улуртукчу ролюнун улам бедиринин дугайында». Тыванын эртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы Н. Сердобовтун «СЭКП-нин XXIV съездизинге ленинчи национал политиканы чогаадыкчы ёзу-биле улам ынай хөгжүткени», СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация киллзинин эргелекчизинин оралакчызы В. Очурнуң «Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчэшкининге чангыс эп болгаш сырый каттыжыышкын дээш демиселге СЭКП-нин башкарыкчы ролю» дээш оон-даа өске лекторларның лекцияларын хөлчок сонуургадым.

Дыңнап, билип алган үүлдеримни пропагандист ажылымга бүгү тала-биле ажыглаар мен. Ол дээрге амгы үенин негелдези болгай.

Пропагандист кижи амыдыралда бүгү-ле болуушкуннарның төвүнге турар. Ынчангаш кур черлерни шинчээдип ап эгелээнинден бээр 20 чыл болганывыс турасказаткан, Алма-Атага болган байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтин чугаазын база тускай чаа тема кылдыр өөредип эрттирер мен. Ол, чугаажок, дыңнакчыларның кичээнгейин хаара тудар ажаар.

Бо чылдың июнь 16-да ССРЭ-нин Дээди Совединге сонгулда болур. Ам болур сонгулданың кол онзагай үүлү чул дизе, бистин ниитилелівистиң экономика, социал база угаан-бодал хөгжүлдезинин кайгамчык улуг программазын айыткан СЭКП-нин төөгүлүг XXIV съездизинин соонда ССРЭ-нин Дээди Совединге бирги сонгулда болуп турары. Социалистиг демократияның, совет ниитилел тургузуунун, ленинчи национал политиканың дугайында чаа лекцияларны дыңнакчыларым мурнунга номчуур мен.

К. ОПУЛ-ООЛ,
Улуг-Хем районнуң Эйлиг-Хем суурда пропагандист.

К'ҮЗЕЛ ТУРДА

Оюн Хөгюговна Баазан Эрзин районнуң Мөрен сес чыл школазында 3 «б» классты башкылап турар. Ол идепкейлиг хөй-ниитичи, агитатор болгаш пропагандист. Ажылынга оон кызымаа хөлчок. Оон өөредип турар классы школада бижыг сагылга-чуруумнуг, өөредилге талазы-биле шыырак класстарның одуруунда кирген.

Дуржулгалыг башкы школаның техниктиг ажылчыннарынга В. И. Ленинниң допчу намдарын өөреттишаан, амгы үеде делегей байдалының дугайында солун үүлдерни чугаалап берип турар.

Партийжи журналдарны, солун-сеткүүлдерни, марксизм-ленинизмниң үндезин ажылдарын ол кичээнгейлиг номчуп турар. Кичээл бүрүзүнүн ажыл-ишчи-ле болгаш ол дугайын үргүлчү бодаар мен. Политиктиг эге школаның дыңнакчыларынга партия төөгүзүнүн талазы-биле лекцияларны номчуп келдим. Кичээлдер багай эвес эртип турар. Дыңнакчыларның сонуургалы бедик, кичээлдерге, семинарларга белеткели шыырак. Слесарь М. Шипунов, аппаратчиктер И. Монгуш, Э. Зинкеевич олар шалыпчы ажыл-ижи, эки өөредилгезибиле өске эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп турар.

Бо чылын Совет Тыванын ажыл-ишчилери кажангызындан-даа артык улуг политиктиг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап, чурттап турар. Чүл дээрге Тыванын Совет Эвилелинин составынга эки турабиле каттышканының 30 чыл оюнун байырлалы болур. Ынчангаш мен партия төөгүзүнүн чаа темаларын дыңнакчыларга өөредип тура. Тыва АССР-ниң экономика болгаш культура тургузуушкунунуң чедиишкиннеринин, ленинчи национал политиканың чайынаннчак тиилелгезинин, хөй национал-дыг совет улустуң бузулбас акы-дүнма найыралынын дугайында немелде материалдарны аная киириштирип турар мен.

Удавас түнел кичээлдер эгелээр. Аная чүүү өөренип, билип алганывысты чугаалажыр бис.

О. МУРАВЬЕВ.

талазы-биле шыырак класстарның одуруунда кирген.

Дуржулгалыг башкы школаның техниктиг ажылчыннарынга В. И. Ленинниң допчу намдарын өөреттишаан, амгы үеде делегей байдалының дугайында солун үүлдерни чугаалап берип турар.

Партийжи журналдарны, солун-сеткүүлдерни, марксизм-ленинизмниң үндезин ажылдарын ол кичээнгейлиг номчуп турар. Кичээл бүрүзүнүн ажыл-ишчи-ле болгаш ол дугайын үргүлчү бодаар мен. Политиктиг эге школаның дыңнакчыларынга партия төөгүзүнүн талазы-биле лекцияларны номчуп келдим. Кичээлдер багай эвес эртип турар. Дыңнакчыларның сонуургалы бедик, кичээлдерге, семинарларга белеткели шыырак. Слесарь М. Шипунов, аппаратчиктер И. Монгуш, Э. Зинкеевич олар шалыпчы ажыл-ижи, эки өөредилгезибиле өске эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп турар.

Бо чылын Совет Тыванын ажыл-ишчилери кажангызындан-даа артык улуг политиктиг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап, чурттап турар. Чүл дээрге Тыванын Совет Эвилелинин составынга эки турабиле каттышканының 30 чыл оюнун байырлалы болур. Ынчангаш мен партия төөгүзүнүн чаа темаларын дыңнакчыларга өөредип тура. Тыва АССР-ниң экономика болгаш культура тургузуушкунунуң чедиишкиннеринин, ленинчи национал политиканың чайынаннчак тиилелгезинин, хөй национал-дыг совет улустуң бузулбас акы-дүнма найыралынын дугайында немелде материалдарны аная киириштирип турар мен.

Удавас түнел кичээлдер эгелээр. Аная чүүү өөренип, билип алганывысты чугаалажыр бис.

О. МУРАВЬЕВ.

ДААНГАНЫН САЛБАС

Агроном бөгүн база-ла амыр-дыш чок ажылдап хүнээн. Бажыңына карацылай бергенде келген. Бригадалар турлаглары кезин чораан. Чемненип ораан, ам харын могапшылаанын эскерип каан. Ынчалзажок оон сагыжынга өөрүшкүлүг бодалдар хайныккан. Чүге-ле чүве ийик оон карааныи уунга чер чарын турар тракторлар, тараа чаштырган агрегаттар, чаагай хөраанныг делгем-херин ховулар көзүлгүлээн. Ынчангаш ол: «Удавас часкы тарылга эгелээр»—деп, бодунга чугаалаттынган.

Коммунист кижи болгаш Александр Васильевичниң харыысалгалыг партийжи даалгазы база бар. Ол — пропагандист. Маркснам-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаның пропагандизи болуп турар. Ында 20 кижи хаара туттунган. Неделяның вторник санында кичээл болур. Дыңнакчыларны өөренип турары эки. Семинарларга олар шыырак белеткеним алгаш келгилээр. Чаа темалар өөренип турар үеде оларның кичээнгейлиг аажок. Ынчангаш сонуургаан хөй янзы айтырыгларын пропагандизинге улаштыр-улаштыр салгаш туруп бээр. Ындыг болганда оларга ханы уткалыг, билдингир тайылбырны бээр херек.

Александр Васильевич Сарапулов даарта кежээ эрттирер кичээлинге белеткенгеш олурупкан. Өөредир тема нарын. «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүрген бедидери — ниитилел бүдүрүлгезин хөгжүдеринге эргежок чугула фактор» деп теманы ол өөредир. Ол аная ылап белеткенир ужурлуг. Аная ол чүгле теоретиктиг ниити билигни бербес, бодунуң ажыдап турары «Көк-Тей» совхозунуң бөгүнгү хөгжүлдезинден хөй чижектерни алыр апаар. Кичээл чүгле ынчан бедик идей-кижизидилгелиг болур.

Ол баштай «Партийжи амыдырал» деп журналдың чаа келген номерин кичээнгейлиг номчуп эгелээн. Ында бир үүлде мынчаар бижээнинге доктаай берген: «Коммунистер болза марксизм-ленинизмниң теориязы, ниитилел хөгжүлдезинин хоойлу-дүрүмнериниң билии-биле чепсегленмишаан, амыдыралдың чаа-чаа болуушкуннарының уг-шиин тодарадып билир, оларга чогуур үнеледи берип, оон шын практиктиг түүнелдерни үндүрүп билир ужурлуг. Коммунистерниң идейлиг дадылгазы бистиң партийжи хүрээлеңивистиң дайынчы байдалын бедидеринге кол үүл болур». Ол ону каш удаа номчаан, катап-катап хандыр боданган.

Кежээ орайтаан. Дүнеки дээрде сылдыстар эңдерилген, олар үзүктел чок чивеңейнип-ле турган. Дуржулгалыг пропагандистиң сөңгазы чырывышаан. Ол хынамчалыг белеткенип орган.

Пропагандист эки белеткенип алыр болза, оон лекциязы солун болур. Ынчангаш ол лекция бүрүзүнге кончуг кичээнгейлиг белеткенип турар. Оон өөредип турар дыңнакчыларының билии ханы, кичээл бүрүзүнге белеткели шыырак. Машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Н. Васильченко, мал эмчизи А. Лагочева, Ф. Иванов болгаш өскелер-даа кичээлдерге белеткелдиг кээп, семинарларга үргүлчү харыылап турар.

Х. МОНГУШ.

Оюн Демчиевич—хойжу, агитатор

Оюн Демчиевич Содуй-оол —«Кызыл тараачын» совхозтун хоочун хойжуларының бирээзи. Оон-биле чангыс эвес удаа ужурашкан мен. Бөлүүн, биче сеткилдиг, оваашкан ажылынга кызымак кижи. Чаяк-чаагайы, омак-хөлүү хөлчок. Барган, чораан-на черинге улуг, биче кижилерни каттырткан, оюн-баштак чугаазы-биле хөглеткен чоруур.

Карангы дүн дүшкен. Долгандыр дүмбей-ле кара. Чүгле дээрде сылдыстар караа чивеңнежир. Хөлегелевчек кара-кара кыдыр көстүр Эрбектиң эдериштекет даглары улам чоокшулап олур. Удаванда Кызыл-Даштың кырында эзээн каш оттар чайнап, көстүп келди.

— Оюн Демчиевичиниң кыштаа бо-дур — деп, мал эмчизи Хеймер-оол Комбуйлаович өөрүшкүлүг чугаалай-дыр.

— Мындыг ырак дагда электри база чеде бергеи чүве-дир аа?—деп, кайгап айтырдым.

— Кайын аан. Эрес чүвеи болу бичии движоктут болбазыкпе—дээш, мал эмчизи мевче удур көрүп келди. — Чылдың дөрт эргилдезинде кааада; кандыг-даа черге өдек, кыштаа, хонар-хонажы сайгылгаан оду-биле чайнаан турар малчын боор. Эки-ле эт, кижи ийи хөлдан тудуп алгаш, туралаан-на черинге, апарын салып алыр чүве.

— Малчын бүрүзү ындыг эттиг болза маталыг-дыр аа?

— Ындыг харын. Оюн Демчиевичиниң ишин истээривис албаи. Ол дугайын хойжуларга чугаалап турар улус бис—дээш, Хеймер-оол Комбуйлаович боданы берди. Оюн чугаазын түүнеп кагды.— Электрилиг болгаш, телевизору база тергиин ажылдаар болгай. Кайда чүү-даа болуп турарын ол көрүп олурар. Ынчангаш оон ниити-политиктиг билии база шыырак.

Хойжунуң бажыңынга кирип келдивис. Чырык деп чүвези хөлчок. Оюн Демчиевич «Шын» солунну чада тудуп алган, ону ыытыр номчаан олур. Оон кадайы база сакманщик кыстар стол баарында олурупкан хойжуну кичээнгейлиг дыңнаан олурлар. Стол кырында солуннар-даа хөй, номнар-даа бар.

Бажыңың көк-көк дүктери сайгылгаан чырыынга мөңгүннелип көстүр, эрес-шоваалаң хүргүл карактарлыг хоочун хойжу чазык-чаагай хүлүмзүрүп тура халаап, чугаалай-дыр.

—Кежээ дүжерге-ле мындыг улус-тур бис. Чаа келген солун-сеткүүл номчуур. Ынчанмас болза, амыдыралдан чыдып каар болгай.

— Хүндүс ажылдаар дээш чай алынмас-тыр бис. Хоювус кидин-не оолдан эгелээн болбазыкпе—деп, хойжунуң кадайы Борбаан Чоңукпеновна чугаага улашты.

Бо уруглар мени шуут пропагандист кылып алганнары ол ыынаан—дээш, хойжу хөглүг каттырды. Оон катыызы бичии уруглариыы дег чазык, тааланчыг. Чүгле чаагай сеткилдиг кижилер ынчаар каттырып болур.

— Силер солунну номчааш, аная немей бодуцар база кедергей солун кыдыр тайылбырлап бээр-дир силер, акый —деп, бир сакманщик борбак кара уруг өөрүп чугаалайдыр.

— Оюн Демчиевич чамдыкта бистиң тулдур, айтырып алыр болгай—деп, база бир ак шырайлыг сакманщик уруг эжинге улаштыы.

Улус шупту каттыржып кагды. Чүвениң шыны-ла ындыг, хоочун хойжунуң кыштаанга чаңгыс-даа кежээ чалгаарынчыг боор эртпейи турар. Солун-сеткүүл номчулгазы, хөй малды, ылаңгыя оон чаш төлүн канчаар азырап өстүрериниң дугайында ажыктыг, солун чугаалар үргүлчү болуп турар.

Ынчан СЭКП Тыва обкомунуң XV конференциязы болуп эрткен. Оон Содуй-оол аалыпта кайтамчык өөрүшкүлүг чаныып келгеш, эрес-соруу хайныгын, ажылдан кирген. Коммунист бүрүзүнүн савалоналын ол кичээнгейлиг дыңнап, бодунуң бодалыбиле шүүштүрүлээн. Республиканың хоочун хойжулары Дажы-Намчал Ооржак, Чола Монгуш болгаш оон-даа өскелер-биле ужурашкылаан. Ол хөй малды азырап өстүрериниң дугайында үнелиг хөй үүлдерни билип алган. Ынчангаш ам ол бригадазының, совхозунуң хойжуларынга бодунуң билип алган үүлдерин канчаар чедингир чугаалап берзе эки-ле дээрзин бодап турган.

№ 3 хойжу бригаданың хойжуларының хуралы болган. Аная хойжулар мал кыштаглаашкынын канчаар чедиишкиннит чорутса эки-ле дээрзин чугаалашкан. Олар хөй нуруузунда-ла эжылда бар четпестерниң дугайында шыңгыы шүүмүүлешкен.

Хамыктың соонда хойжу Оюн Содуй-оол чүве чугаалаары-биле туруп келген.

Хойжулар баштай хөлзеп үнген:

Хоочунуң туруп келди...

— Партияның область конференциязынга база делегат боон чораан болгай.

— Моон чугаазы шыырак болгай аан—деп. чугаалар оон-моон дыңналгылаан.

Оон соонда хойжулар ылым-чылым баргылаан. Оларны кым-даа оожургаттаан. Кижи-ле бүрүзү хоочун хойжу өөнүүнүн арыынче көрүп орган.

Оюн Демчиевич чугаазын оожум эгелээн. Ол далашпаан, хөрөөвде хайныгып чораан хөй янзы бодалдарын бирден бирээ чокка тө каап эгелээн.

Баштай ол республикага хөй малдың баш санын өстүрериниң, оон продуктулуун бедидериниң дугайында партияның XV область конференциязынга чүү чугаалашканын тайылбырлаан. Оон соонда ол чоорту-ла бодунуң совхозунуң хойжу бригадазының ажыл-амыдыралынче ханылап кирген.

— Бистиң Эрбек салбырының шээр малы шоу өзүп турар. Ынчалза-даа бис аная ам-даа ханмайн турар бис—деп, хойжу шыңгыы чугаалаан. Херек кырында ажылгаза чогуур курлавырларывыс хөй. Оон-биле кады хөй малды азырап өстүрериниң ажылында четпестер хөй. Чижээлээрге, бисте селекционер мал эмчизи мынчага чедир чок болуп турар. Ынчангаш хойларывыс назы-хар талазы-биле ам-даа ацылай үстүнмээн. Улуг хойдар аразында хураганнар, дөтцелер-даа бар. Ак, кара чүүнүүт хойлар шупту холушкан.

Хоочун хойжунуң чугаазынга оон өөрү хөлчок таарзынган. Ону олар изии-биле деткээннер. Ылаңгыя олар хойжу бүрүзүнүн бот-харыысалгазының дугайында эзээн хөй ажыктыг үүлдерни аная бидип алганнар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг хойжузу, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин ийи дакпыр эдилекчизи Оюн Демчиевич Содуй-оол бодунуң дугайында мынчаар чугаалады:

— 1952 чылда партия кежигүнүнге кирдим. Ленинчи партиямның хүрээлецинге кирген хүнүмден эгелээш-ле, бодумга негелдени күштелдирген мен. Улуг-даа, бичиндаа ажылды эки шынарлыг кылырын бодаар мен. Хөй-ниитиниң малын онча-менди доруктуруп өстүрер дээш ажылдап чоруур мен. Совет чазак болгаш Коммунистиг партия бөдүүн хойжу кижи мээн ажылымны бедин-биле үнелеп, орден хавыяа-биле шаңнаан-даа. Ынчангаш мен ам-даа кызымак ажылдаар мен.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында хойжу 100 төрүүр хойдан 105 хураганны, бир хойдан 3 кг 200 грамм дүктү кыргын алырын хүлээнген.

Көдээ болгаш район Советтериниң депутады болгаш, малчыннарның амыдырал хандырылгазын экижидериниң айтырыын харыылап турар. Ол хойжуларга баргаш, район болгаш көдээ Советтернин сессияларынга чугаалашкан айтырыгларны билдингир тайылбырлап бээр.

Хойжу бодунуң агитатор, пропагандист хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип чоруур. Эрбектиң хойжулары эжиниң кажан-на чедип кээрин четтикпейн манап турар, Оюн Демчиевич келген соонда, хойжу өг-бүле бүрүзү өөрүп үнер.

Бис-даа уэун оруувус уламчылап чорупкан бис. Хойжу Оюн Демчиевич Содуй-оол столунуң артынга база катап олурупкаш, номчуттунуп эгелээн. Ону база-ла улуг, биче кижилер долгандыр үтлей берген...

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Кооператорларда

КАДРЛАРНЫ ШИЛИП АЛЫР

Эрткен чылын райпо планныг онаалдаларын бүгү адырлар аайы-биле ажыр күүсеткен. Районда 27 садыг четкизинин 15-и планын ажыр күүсеткенин районнуң хуучулар төлээлери хуралынга демдеглээн, Хлеб быжырар черлер база планын ажыр боттандырган. Чылда пландан ажыр чээрби ажыг мун рубльдин бараанын сайгарган болуп турар.

Үстүнде чедишкиннерге үлүүн киирген мурнакчылар эвээш эвес. Хандагайтыда № 1 аъш-чем магазининин эргелекчизи С. Сат, садыгжылары С. Сат, О. Монгуш, Чаа-Суурда холушкак бараанар магазининин эргелекчизи Б. Серен, садыгжызы С. Серен, Саглыда аъш-чем магазининин эргелекчизи С. Куулар, автолавканың чоларачы-садыгжызы Д. Ооржак олар социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, райпонуң планныг онаалдаларының күүседезинге үлүүн киирген.

Садыгның культуразын бедидер талазы-биле элээн ажыл кылдынган. Садып алыкчылар бараанларны боттары шилип алгаш өртээн кассага төлээр дөрт магазин ажылдап турар. Эрткен чылын суббота, воскресеньеде базаарларны беш удаа организастаан. Ниитизи-биле эрткен чылын районда бир кижиге онааштыр 441 рубльдин бараанын саарып, 84 мун ажыг рубль арыг орулганы киирип алган. Хуучу кежигүннер киирип алыр талазы-биле ажыл элээн идепкейжээн.

Ынчалза-даа райпонуң садыг четкилеринде чыл иштинде өре-самчыгдалдың түүү эвээш эвес болган. Оон чылдагааны материал талазы-биле харыысалгалыг үүлдерни харыылап турар кижилер ортузунга кижизидилге ажылын, негелде, контрольду кошкак лургусканында, Арагалаар, эзхарыысалга чок кижилерни ажылга киирип ап, ревизия хыналдаларны үзамдыктырып, хыналда контрольду кошкадып турганының фактыларын хуучулар хуралынга санал берген эштер чугаалааннар.

Чижээ, мурнунда самчыгдал кылгаш шиитпирип чораан Монгуш Кончук-оолду белеткелдер конторазының агентизинге хүлээп алган. Ол 10785 рубль самчыгдалдыг болган.

Нюра Щожап культура бараанларының магазининин эргелекчизинге ажылдап тура, 4 мун ажыг, ажыл-агый магазиннериниң эргелекчизинге ажылдаан Ольга Монгун-оол база 4 мун ажыг рубль түүнүг самчыгдал кылганнар.

Социалистиг өнчүүнү төтчегленп, самчыгдаар чоруктарга удур шиитпирлиг хемчеглерни ап чорудары райпо баштаар чериндеп негеттинип турар.

Эрткен чылын чедир кылынмаан чүүлдерден чогуур түүнелли үндүрүп, тодарадыкчы чылда салдынган сорулгаларны күүседир дээш коллективтиң бүгү күүнүн мөөнээр сорулга салдынган.

Д. АГБААН.

Чоннуң кадыкшылынга

ҮЖЕН ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

Варвара Ивановна биле Екатерина Ивановна угбашкылар Тожунуң үндезин чурттакчылары. Школа назыны үезинде чүгле эге класстар турганындан оларның ниити билиг чедип алыр азы онгу класс доозар аргазы болдунмаан.

Бижик билир апаргаш-ла, 1942 чылда район эмнелгезинге санитаркалап киргеш, медицинага билинн чоорту белидип, ажылынга мергежилин бедидип эгелээннер. Кызылга медицинаның тур курузун чедиишкиниг доскаш, олар Тоора-Хемде район эмнелгезинин сестралары болуп, ол-ла коллективинге улаштыр ажылдап кирген.

Жердинская угбашкыларның чуртталгазынын бежен ажыг чылдарының ажыл-ишчи үжен хирези чаңгыс коллективке—район эмнелгезинге эрткен. Олар бо аразында санитаркадан сестрага, харын медицина училищезин доосканы билигге чедир өскен, чоннуң кадыкшылын улам эки-жидер чугула херекке биче эвес улуг-хуузун киргеннер.

Совет кижилерге ак сеткилдиг бараан болуушкун дээш угбашкылар боттарындан болгаш санитаркалардан негелдези улуг. Оларның дежурныйлаан ээлчээнде даалгалыг ажыл-херек эмчинин айыткан графигин ёзугаар чоруттунган болгулаар. Чонунга макталлыг, коллективинге хүндүлүг Жердинскаяларны танывас кижи бистиң районда чок.

А. ДОРЖУ.

ЭЭРБЕКТЕ ФЕЛЬДШЕР

Л. В. Черкашина 1964 чылда медицина училищезин чедиишкиниг доскаш, «Кызыл тараачын» совхозтун Ээрбек салбырында медпункт эргелекчизинге кирген. Аныяк фельдшер теоретиктиг билиин практиктиг ажыл-биле холбап турар. Оон кижилерге эвилен, ажыл-ишке чүткулдуг мөзү-шынары баштайгы үеденне илереп эгелээн.

Ээрбектиң малчыннары алдан ажыг коланнарда, аразы база херии, орук-харылзаазы берге. Чылдын дөрт ээлчээнде кандыг бергелер таварышпас деп: кыштын соогу, чайның изии, карангы дүне дээш, оон-даа өске.

Лидия Владимировна суурнуң чурттакчыларындан, кодээ чойдан эмнелгеге келгеннерни таарымчалыг хүлээп алырындан ангыда, чалалгаларже база аъттаныптар. Медицина темазынга лекциялар номчуур, школа, ферма, бригада коллективтеринге шинчилгелер организастаар, арыг-шеверге хамаарышкан беседалар кылыр.

Хой-ниитинин ажылынга база идепкейлиг. Ол кодээ Советтин депутады, сонгукчуларының чагын күүседир, оларның мурнунга отчёдун бээр талазы-биле база макталдыг.

С. СЕМИС-ООЛ.

КҮНЧҮҢНҮҢ КҮЗЕЛИ

Сергей Күнчүн сес чыл школазын доскан дораан-на адаиезин салгап, малчын болур күзелин илереткен. 1970 чылда аныяк оолду молдурга кадарчызы Чооду Мангырга дузалакчыладып каан. Сергей улуг назылыг, дуржулгалыг малчынның арга-сүмези-биле ажылдап кирипкен.

Малчыннар оон бээр үргүлчү кады ажылдап келгеннер. Эттиг угланыышкынның инектерин кадарып турган малчыннар 1973 чылда эки түүнедди чедип алган. Олар 36 инектин бызааазын эки доруктургаш, күзүн октябрь айда бызаа ажаакчызы Николай Субботинге дужаап берген. Хоочун, аныяк ийи малчын ол-ла кодан инектери-биле Чербинин төп сүт-бараан фермазынын чоогунда кыштап орар. 1974 чылдың үлүү кылдыр 12 бызааны доруктургаш, демги-ле Николай Субботинге хүлээткеннер.

Аныяк малчын Сергей ажылга кызымак, биче сеткилдиг, өске эш-өөрүнге дуза кадып чоруур, ажылдын бергезинден кортпас. Бир мындыг таварылга болган. Төрүүр инектерни ажаап турган Сахарованың багай ажылынын түүнелинде бызаалар өлүп, хорап турган. Ол инектерни база кады ажаарын бригадир Сергейден дилээн. Сергей ол инектерни хүлээп алгаш, 21 бызааны доруктургаш, дужаап берген.

Аныяк малчын Совет Тыванын 30 чылынга күш-ажылчы белекти тудар дээш улуг күүсеннишкин-биле ажылдап турар.

«Кара-Хаак» совхоз. **Р. ОЧУР-ООЛ.**

КИЖИЛЕР-БИЛЕ ДИРИГ ЫШКАШ ЧУГААЛАЖЫП...

(В. И. Лениннин чугааларын грампластинкага бижиткенинден бээр 55 чыл болганынга)

...Чуулган көшке дег күүлүг, өөрүшкү-маннайлыг кижилерниң агымы байырлалдыг Кызыл Шөлге ооп-моон долуп келген. Совет улуска эң-не кайгамчыктыг хүнде — Советтер чуртунуң төрүттүнген күнүнде — ноябрь 7-де черле ындыг болгай. Хөгжүм диниттелип, оон-оон муң үнмер революстуг ырларны ырлажып турда, бүгү кижилериң характары В. И. Лениннин мавзолейинче угланган... Хенертен шөл кайгамчык ыржым-шыпшыр кыны берген. Ылым-чылым апарган шөлге чүс-чүс үн улгаттырар херектелдер-биле күштелдиргеп, эң-не чоок болгаш эргим чаңыс үн чаңчыланып үнгеп.

«Совет эрге-чагырга деп чүү?.. Чурт бүрүзүнүң ажылчыннарын улам-на хөй-биле бодунче хаара тудуп турар совет эрге-чагырганың утказы — шаанда күрүнеин бөйлар азы капиталистер кандыг-бир хевир-биле башкарып турганынын орнунга, чогум-на харын капитализмге дарладып чораан аңыдарның хөй санныг төлөөлөри ам бир-ле дугаарында күрүнеин башкарып турар апарганында болур...

Совет эрге-чагырга дээрге ажылчы чонуң массаларының тып алганы социализмче оруктур, ынчангаш ол—шыныг. Ынчангаш — типлеттирбес»...

Ильичиниң үнү... Бүгү чугаалаан күүлдери билдингир, ханы бодаттынган, тайылбырлаттынган турузун дээш, ораторнуң улут сонуургалдыын ол үн кайгамчык бүзүрелдин-биле дамчыдып келир. Лениннин үнүмде Коммунистиг партияның хөрөөнин шынныныга, коммунизмниң типиедгезинге бүзүрел, хостуг улустуң төнмес-батпас чогадыкчы күштеринге идегел чаңгыланып турар.

...55 чыл мурнунда, 1919 чылдың марттың төнчүзүнде, Владимир Ильич Ленин Кремльдиң амгы Бөрбек залынга кирип, фонографтың (үн бижидикчизиниң) хоолайынга чыпшыр чоокшулап келгеш, сөс бүрүзүн тодаргайы-биле адап турган, граммофон пластинказынга бижиткен бодунуң баштайгы чугаазын чугаалаан. Таптыг-ла ол душта «Центропечатьтын» (Парлалганың чогаалдары-биле хандырар болгаш оларны тарадыр талазы-биле ВЦИК-тиң төп агентствозунуң) фото-чурук лабораториязының эргелекчизи Л. Я. Леонидов баштыңчыны чурукка тырттырган.

Ынчан делегейге радио дамчыдылгазы турбаан, ынчалзажок граммофонну чер бүрүзүнгеле дыңнап болур турган. Чижээ, 1907 чылда үүгле Россияга беш үүс муң ажыг граммофонар турган. Ынчаарда хөй чонуң аразынга, ыланғыя көдөөге, ырлаар-хааржактар дыка нептерөөн. Ленин ону көрүнгүү-биле эскерип кааш, идеологтуг сорулгаларга ажыглаар деп шинтпирлөөн. Чогум-на ынчангаш Владимир Ильич революциниң ол үе-чадазында партиниң политиказын тайылбырлаар дээш, миллион-миллион бижик билбес кижилерге «үнүг чүүлдү» үндүрген.

«Совет эрге-чагырга деп чүү?», «Кызыл Армияга кыйгырыг», «Помещиктериң болгаш капиталистериң дарлалындан ажылчы чонну кезээ мөңгеде канчап хөстаарыл», «Транспортка ажыл дугайында», «Күш-ажыл чурумунуң дугайында», «III Коммунистиг интернационал» болгаш өске-даа пластинкалар ынчаар тыптып келгилөөн. Ильичиниң үнү үүс-үүс муң үн улгаттырыкчыларындан чаңгылаалып, дыка хөй кижилер Лениннин портрет-чуруун көөрүнүң мурнунда, оон үнүн дыңнаавнар.

Граммофон пропагандазының чаа хөрөөн 1918 чылдың төнчүзүнде организастаан «Центропечать» деп агентствога дааскан. Оон эргелекчизи чораан Б. Ф. Малкиниң чугаазы-биле алырга, В. И. Ленин үнүг пропаганданы аажок сонуургап турган. Чүнүң-даа мурнунда үн бижидеринге берген үш минута четчир ирги бе дээш, ол хөлчок сагыш човаар чораан. «Чангыс секунданы-даа халас ыдарын күзевес мен» деп, Владимир Ильич чугаалаар чораан. Аъш-чем онаалдазын аъш-чем үндүрүү-биле солуур дугайында партиниң X съездиниң шинтпирин пропагандалаар ужурлуг чугааларны бижидеринге ол онза хынамчалыг белеткенген. «Кандыг-даа арга-биле бол, көдөөге дүрген дыңнадыр херек» деп «Центропечатьтың» ажылдакчыларын Владимир Ильич далаштырып турган.

Ынчан Лениниң чугааларын бижээн он-он муң граммофон пластинкаларын Москвадан тарадып турган. В. И. Лениниң чугаазын дыңнаан тараачыннар: «Биске херек чүве бо-дур. Бистиң көдөө черлерге кандыг-даа солуннарга көөрде, мындыг чугаалларга улуус артык бүзүрөөр болдур ийин» дижип тургулаан.

Лениниң үнүн бижээн он беш пластинкалар бар. Оларның бирги бижилгелерин СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институтунуң Төп партия архивинде кадагалап турар. Олардан кылган баштайгы хоолгаларны Бүгү-эвилелдиг «Мелодия» деп грампластинкалар фирмазының архивтеринде камныы-биле шыгжап турар. Фирманың лабораториязынга 1919 чылда эң баштай бижиткен пластинкаларның боттарын дыңнаан бис. Бөдүүн материалдардан кылган ол пластинкалар дыка элеп калгылаан болду.

...Фирманың чингине директору, уран чүүлдер эртемниериниң кандидады В. И. Пахомов үр ойнаар пластинканы эккелгеш, салыптарга, Лениниң арыг, тода, таныш үнү өрөөлде чаңгыланы берди.

— Биске кылдынган ленинчи серииниң сөөлгү пластинказы-дыр — деп, Василий Иванович чугаалады.— Ону «Хөделиишкиннериниң чаңгыс эви болгаш пролетаржы интернационализм дээш» деп адаар. Лениниң чугаазын адаа эң сайзырангай электроннуг кибернетика дериглериниң дуазазы-биле бижиткен бис.

Ильичиниң үнүнүн ёзулуг аяның калап тургузар дээш, канчаар-даа аажок улуг ажылдар кылдынган. Ону 1934 чылда Грампластстрестиң төп лабораториязынга эгелөөн. Үн таарыштырар инженерлериниң, электриктериниң, радистериниң улуг коллективиниң кызымаа ажылынын түнелинде үүгле бижидигеге эргиин шимээнин болгаш хажыдыышкыннарны этпеен эвес, харын В. И. Лениниң чугаазында үнүн оза аяның катап тургускан. Сеткил хайыышкынынга дүүштүр Владимир Ильичиниң чугаазының аяны болгаш хевири өскерлип турганын шинчиледдер көргүскеп.

— Фирманың үндүрүп турары ленинчи пластинкаларның саны кайы хирел?

— Он-он миллион кезек. ССРЭ-ниң болгаш делегейниң хөй-хөй улустарының дылдарынга база үндүрүп турар бис— деп, В. И. Пахомов харыылады.

Лениниң үнүн салгакчыларга кадагалап, оон диригг сөзүн биске чедирип келген кижилерге ам чурттан чоруур бистер-даа, бистиң сөөлүвүсте чурттаар салгакчылар-даа кезээде өөрүпчеттиргенин илередири чугаажок.

В. ИТКИН,
СЭТА-ның корр.

МОСКВА.

ЧАРЫШТЫГ ХОЙЖУЛАР

Агар ховузу. Оон делгемнериниде «Ак-Эрик» колхозтуң хою чаттыла берген оъттап чоруур. Колхозтуң хову бригадазындан ырак эвесте хойжу аалдың коданынга келириписке, бажыңның даштында «ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады С. Д. Давааның коданы» деп кызыл пестте бижээш, аскан болду. Ажыл-ижиниң дугайын хойжу чугаалап берди.

Хойжулар Совет Тыванның 30 чылының байырлалынга чедишкиннигг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлөөлгелерни алган кызымак ажылдан турар.

— Силерниң хойжу өг-бүленер кожадарда кыштагда Борбак-оол Байыр-оолдуң аалы-биле чарыштыг болгай. Мадаа хамаарыштыр үүнү чугаалап болур силер? —деп айтырарывыска хойжу мынча диди:

— СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыы, чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдерин дээш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Бүгүэвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалы болгаш СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң «Тывага хөй ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалы бистерни улам эки ажылдаарынче кыйгырып, сорук киирип турар. Бо чылын бис аал бүрүзүнден чыгдынган, «төлү четче алдынмас» деп чамдык малчыннарның сестип чугаалажып турары сараджа уксаанның хойларын алдывыс. Ам коданывыста 487 төрүүр хойнуң нургулайы оолдапкан болгаш оларның чаш төлү онча-менди.

Бо юбилейлиг чылда Ховендей Шиметтиң өг-булеан Хавак-Ишти кыштагда хойжу Борбак-оол Байыр-оолдуң аалы-биле чарыштыг. Хойжу өг-бүлелер үүгле ботботтарын ажар дээш маргышпайн, а харын хой ажылынга эки арга-дуржулганы кады ажыглап, сүме катып демниг ажыллап турар.

— Кожаларывыстың бисти чарышче кыйгырганын улуг өөрүшкү-биле хүлөөп алдывыс. Бо чылын дүнгуш хой алдывысса-даа, олардан дудак чок көргүзүүнү чедип алыр сорулгалыг бис—деп, Борбак-оол Байыр-оол болгаш оон өөнүң ээзи Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Кара-кыс Кеней олар чугааладылар.

Оларның коданында 374 төрүүр хоюнуң оолдаашкыны адакталып келген болгаш чаш хураганнар менди доругуп турар.

Малдың баш санын 98 хуу камгалап алыр, 15 тонна мал чемин боттарының күжү-биле белеткээр хүлөөлгени олар алган.

Чаш хураганнарны онча-менди доруктуруп өстүрери болгаш чуртка арбын «чымчак алдынны» бээри—хойжуларның кол хүлөөлгези болгай. Ынчангаш, ам чарыштыг ийи коданнарның эрткен чылгы түнелдерин болгаш юбилейлиг чылда хүлөөлгелерин көрүүтөөлиңер.

Чарыштыг хойжулар	100 хойдан хураган (1973 ч.)	Бо чылын 100 хойга онаалтыр	Хойдан-на кыргыш алыр дүк (кг).
Хөвендей Ш.	96	96	2,6
Борбак-оол Б.	98	95	2,4

Малдың баш санын өстүрер талазы-биле эрткен чылын Борбак-оол Байыр-оолдуң өг-бүлезинин чедип алган түнелдери Хөвендейниңнинден ажыкканын үстүнде саннар көргүзүп турар-дыр. Төрөөн колхозунга 14 чыл иштинде хойжулап, дуржулгалыг эш-өөрүнүң арга-сүмезин дыңнап, ону ажыл-ижинге ажыглап чораан олар мурнакчы хойжуларның одуруунга киргеннер.

Хөвендей Шиметтиң коданының бо чылын алган хүлөөлгелери чарыштыг эжиниинден бедик болган. Дуржулгалыг хойжулар сараджа уксаалыг хойларны районга өстүрерин чедип алыр дээш дидим ажылдаанының түнелинде ам оларның коданында төрөөн хойларның хураганнары онча-менди доругуп турар.

— 100 баш төрүүр хойга онаалтыр камгалап алыр дээн хураганнарывыс саны Хөвендейлериниңнинден эвээш болду. Моон бир чылдагааны—бистиң хоювус дүнгуш. Ынчалза-даа хамык ужур үүгле хүлөөлгеде, санда эвес, а ажылдың түнелинде болгай, ол көргүзе бээр оң—деп, Кара-кыс Бардаевна чугаалады.

Хойжуларның берге, харыысалгалыг ажыл-ижиниң дузалакчылары — сакманщиктер. Дүннүң карангызында-даа олар кажаа иштин эргин, фонарьлар-биле чырытышаан, төрүттүнген чаш хураганны камгалап алырынга белеп. Ындыларга Хөвендей Шиметтиң коданында Карты Каадыр, Шактар Долаат, Сандыкмаа Сундукмаа болгаш Алдын-Херел -Сержинмаа, Борбак-оол Байыр-оолдуң коданында Владимир Данзырын, Чооду Чамаа олар хамааржыр.

Хой ажылынга хандыкшылдыг Володяның күзелин барымдаалаан, колхоз баштаар чери ону сакманщиктедип чоруткан.

Чарыштыг хойжуларның кайызынындаа өг-бүлезинин хөрөөжен ээлери депутаттар: бирээзи—ССРЭ-ниң Дээди Советинин, а өскези —Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң. Чонуң айбычызы болур хүлөөлгезин кайызы-даа төлептиг күүседип, чонга бараан бооп турарлар.

М. КАЛЧАН.

ЧУРУКТА: чарыштыг хойжулар: ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады С. Д. Даваа биле «1973 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээниң эдилекчизи Б. Борбак-оол.

Фотозу авторнуу болгаш
С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Токиода эгелээн

ТОКИО. (СЭТА). Ында садыг-экономика болгаш чэлисаң-хөө айтырыгларының талазы-биле япон-совет чугаалажыышыннар апрель ийиде эгелээн. Чугаалажыышыннарда совет чазак төлөөлерин ССРЭ-ниң даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов баштап турар.

Дерзии хемчег

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чилиде шериг эрге-чагырганы улустуң социал-экономиктиг чаалап алыышкынарын уэутказар талазы-биле үүлгедиишкинин улам калбартып турар. Чилиниң үлетүр хөгжүлдеэниин корпорациязының тускай дыңнатканы-биле алырга, Улусчу чаңгыс эптиң чазаанын күрүнеин кылдыр хавырган турганы 120 бүдүрүлге черлерин мурнундагы ээлериңе катап дужаап берген. Чоокку үеде амдаа 40 бүдүрүлге черлерин оларның шаандакы ээлериниң холунга катап эгидип бээр деп турар.

Хунта оңа-биле кады ажылчы чонларның эрге-шөлөөлеринче база халдап турар. Бүдүрүлге ээлери хөрөнгитеннериниң эрге-ажылын ёзугаар өртектерни улам улгаттырып турар. Бо чылдың эгезинден тура чуртта өртек-үне 40 хуу улгаткан.

Таиландыдан үндүрер

БАНГКОК. (СЭТА). Таиландыда америк шериглериниң санын элэөн кызыраар дугайында АКШ биле Таиландының аразынга дугуржулга чедип алдынган.

Дугуржулгада көрүп турарын ёзугаар алырга, бо чылдың төнчүзүнге чедир «В-52» дээр стратегтиг бомбардировщиктериниң үштүң биринин болгаш 10 муң хире шериг кижилерни Таиландыдан үндүрген турар. Шериглерни оон үндүрерин майның ортаң үеинде эгелээр. Амгы үеде Таиландыда 35 муң америк шериг албаныгларын болгаш «В-52» дээр 50 стратегтиг бомбардировщиктер бар бооп турар.

Таиландының даштыкы хөрөктер министерствозунуң төлөөлекчиниин медеглээнибиле алырга, Таиландыда доктаап турар америк агаар шериниң агаарга ужудуушкуннарын АКШ-тың чазаа таиланд чазак-биле сүмелешкеш, оон төпшээрелин алган соонда ам кылып болур.

Шыңгыы чөрүлдээ

ЛЮКСЕМБУРГ. (СЭТА). «Нийти рынок» чуттарының министрлер чөвүлелиниң сессиязы ында шыңгыы чөрүлдээлериниң байдалында ажыттынган. Сессияның хүн айтырыында дыка хөй берге, оон иштинде Европаның экономиктиг белүүгленишкининиң киржикчилериниң харылзааларында амгы кризистен үнериниң аргаларының дугайында айтырыг туруп турар. Сессияга Великобританияның даштыкы хөрөктер болгаш нацияларың кады ажылдажылгазының хөрөктериниң талазы-биле министри Дж. Каллагэн чүве чугаалаан. Европаның экономиктиг белүүгленишкининге Англияның 1973 чылда кирер мурнунда консерваторларның хүлөөп алганы «Нийти рынокка» кежигүн болуруунуң негелделери-биле Великобританияның чазаа төпшээрешпес деп ол медеглээн.

Англияның бирги элчегде Европаның экономиктиг белүүгленишкининиң көдөө ажыл-агый политиказы-биле болгаш белүүгленишкининиң бюджединге чамдык чурттарның киирип турар акша-хөренгизиниң хемчээлдери-биле төпшээрешпейн турар деп министр айыткан. Ол, Англияның киирип турар дадыырының эмин эрттир хөйүн чугаалаан, чурттуң чону бо айтырыг талазы-биле санал-оналын чугаалаваан шаанда, «Нийти рыноктуң» шугумубиле моон соңгаар хөделириниден Англия дадагалзаар апаарын айыткан. Великобританияның болгаш ЕЭБ-ниң өске-даа кежигүн чурттары маргылдаалыг кол-кол айтырыглар талазы-биле дугуржуп шыдавас чүве болза, Англияның «Нийти рыноктан» үнериниң дугайында айтырыгны чонуң бадылаашкынынга киирер апаар деп англи министр демдеглээн.

И. Гандиниң чугаазы

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның, Бангладештиң болгаш Пакистанның даштыкы хөрөктер министрлериниң апрель эгезинде Делиге болур үш талалыг чугаалажыышкыннары үш чуттың аразында ам-даа шинтпирлеттинмээн айтырыгларны шинтпирлөөринге болгаш Мурнуу Азия динке быжыг тайбыны тургузарынга дузалаар дээрзинге идеген турарын Индияның премьер-министри Индира Ганди илергейлөөн. Үш чурт ол айтырыгларны шинтпирлөөш, боттарының курлавырларын боттарының улустарының амыдырал деңнелин экижидеринге ажыглаар деп, Трипура штаттың кол хоорайы Агартада болган массалыг митингге чүве чугаалап турган, Индира Ганди демдеглээн.

И. Ганди Индияның иштики политиктиг база экономиктиг байдалынга доктаагаш, чуртта тургустуна берген түр бергедээшкиннерин боттарының кызыы партийжи сорулгаларынга ажыглаарын ораладжып турган реаксылыг күштерин шыңгыызы-биле шүүмүүлөөн.

Сайгонну деткивишаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Сайгонга шериг, экономика болгаш политика-даа талазы-биле деткимче кылырындан ойталаар дивейн турар. Ол дугайын сенатор Э. Кеннедиге чагаазынга АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер медеглээн.

Каттышкан Штаттар биле сайгончу эрге-чагырганың аразынга албан шугуму-биле болгаш конгресстиң бадылааны кереэ чок-даа болза АКШ-тың чазаа аңаа шериг болгаш экономика-даа талазы-биле дузалаарын бодунуң «хүлөөлгези» деп санап турар. Күрүне секретарының бадыкап турары-биле алырга, ындыг «хүлөөлге» АКШ-тың Вьетнамда болуушкунга үргүлчүледдиг болгаш ханыызыбиле киржин келгениниден» алдынып турар.

Чагаада дыңнадып турары болза, 1974 сан-хөө чылында Сайгонга 1,1 миллиард доллар шериг дузаламчызын бээр, а 1975 сан-хөө чылында чазак чери конгресстен 1,6 миллиард долларны чагыыр апаар.

Ол чагаанның оон сагыш-сеткилин дүвүрединикинин Э. Кеннеди медеглээн. Ында айыттынган политика «бистер боттарывыстың ИндийКыдатта хөлөөлөөлөөшкынывысты ам-на соксадыр-дыр бис дээрзинге идегелди оксундуруп турар» деп сенатор айыткан.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

● **ВАШИНГТОН.** Каттышкан Штаттарда кемниг херектер үүлгедир чоруктар улам кедереп турар. Эрткен чылдың сөөлгү үш айында чуртка кылган айымдыг кемниг херектериниң саны оон мурнундагы үш кварталда турганындан 16 хуу өскенин истелге чорударының Федералдыг бюрозу дыңнаткан. Ылаңгыя ортумак болгаш үүрмек хоорайларга, ол ышкаш хоорайлар чоогунга кемниг херектер үүлгедир чорук көвүдеп турар.

Иштелгелер кылырының Федералдыг бюрозунуң медээзи болуп турар кемниг херектерни долузу-биле көргүсшейн турарын парлалга айтып турар. Үүлгедип турар херектериниң өзүлүг санын көөр болза эрге-чагырганың айыткаңындан ыракта хөй болуп турары кымга-даа чажыт эвес деп, «Вашингтон стар-ньюс» солун бижээн.

Федералдыг бюроонуң медээзин тайылбырлап турган, АКШ-тың юстиция министри У. Сэксби мынча дээн: «Чуртта кемниг херектер үүлгедир чоруктуң өзүн турары кедерээн, оон кол чылдагааннарының бирээзи болза аныяктарның хөй нуруузунуң ажыл чок болуп турары, ол ышкаш дыка хөй херек үүлгедикчилери кандыг-даа кеземче харыысалгазынга онаашпайн турары болур».

● **РИО-де-ЖАНЕЙРО.** Ол хоорайга такси ажыглаарының хөлезизи 50 хуу ажыг өскен. Оон чылдагааны — бензинге болгаш өске-даа кывар-чаар материаллдарга өртектиң аажок өскени болур. Апрель 1-ден эгелеп бензинге, кывар-чаар материаллдарга өртекти см-даа 32 хуу өстүрер деп турарын тускай дыңнадыгда айтып турар.

● **РАБАТ.** Комитеттиң даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Г. А. Жуков баштаан, Тайбың камгалалының совет комитединиң делегациязының Марокконы найыралдыг аян-чоруу доозулган.

Совет делегация чуртка аян-чорук кылган болгаш Марокконуң тайбың комитединиң, чуттуң янзы-бүрү политиктиг партияларының болгаш хөй-нийти организацияларының төлөөлекчилери-биле ужуражыышкыннарны кылган.

Делегация «Марокко-ССРЭ» найырал ассоциациязының, Марокконуң күш-ажыл эвилелиниң удуртукчулары-биле чугаалашкан. Найыралдың санал-онаал солчуушкуну болгулаан, оон үезинде делегейниң чүгүлү айтырыгларын, ылаңгыя Чоокку Чөөн чүкке хамаарышкан айтырыгларны, совет-марокко кады ажылдажылганы хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалашкан. Дүшкүүрлүг чорукту чавырыдыгар, бүгү делегейге тайбыны быжыглаар дээш империализмге болгаш колониализмге удур демисежип турар бүгү национал күштерни сырый каттыштырарының эргежок чугулазын база демдеглээн.

● **КАНБЕРРА.** Чаа Мурнуу Уэльс штатта бензин кудар машиналарның чолаачылары ажыл соксаткан болгаш күш-ажыл төлевиран улгаттырарын, күш-ажылдың байдалын экижидерин негээн. Ол ажыл соксадышкынының түнелинде делегейниң «Шелл» дээр нефть компаниязының автомашиналарынга бензин кудар чераерже болгаш техниктиг хандырылга станцияларынче бензинни болгаш дизель одалгазын бербестээн. Сиднейде бензин кудар ийи муң ажыг станцияларында грамм-даа бензин чок, а ажылдан турар ийи-чаңгыс станцияларның чоогунда машиналар шууштур турган.

● **ЛОНДОН.** Сөөлгү 15 чылдарның дургузунда Англияның эмнелге черлериниң саны 9 хуу кызырылган, а аарыг улус чыдар оруннар 6 хуу кызырылган. Бөдүүн кезин эмнэшкинни кылдыртыр дээш хөй-хөй муң англичаннар үр үеде манаар ужурга таваржып турар. Аарыг кижилер бүдүн чыл иштинде эолчээн манаар ужурга таваржып турарын парлалга демдеглен келген. Чуттуң дыка хөй клиникаларында болгаш эмнелгелериниде медицина ажылдакчылары чедишпейн турар.

(СЭТА).

Камбоджада дайын чорудулгазы

БАНГКОК. (СЭТА). Камбоджадан кээн турар медээлерни ёзугаар алырга, патриоттарның ийи неделя мурнунда ээлен алганы эрте-бурунгу хаан найысылалы — Удонг хоорайның девискээринде хосталга күштери-биле пномпеньчи эрге-чагырганың шериглериниң аразында кадыг-дошкун тулчуушкуннар чоруп турар. Пномпеньчи эрге-чагырганың чагырыкчызы Лон Нол бодунуң аг-шериниге ол хоорайны канчап-даа турган, дедир эжелеп алыр дужаалды берген турбуже, бүгү-ле ораладжыышкынар буурап дүжүп турар. Хосталга күштери лонволчу аг-шериглериниң шаап халдаашкыннарын ойтур шапкаш, боттары удур шаап халдаашкынны эгелээн болгаш Удонгтуң чөөн талазында 5 километр черде турар Поиглуонг чурттакчылыг суурдан дайынны үндүр ойладып чорудупкан.

Чуттуң хемчээл талазыбиле ийиги порт хоорайы Камботка пномпеньчи шериглериниң бир ай иштинде патриоттарга бүзөөлеттирип келген гарнизонунуң байдалы дыка берге бооп турар.

Хоорайның мурнуу болгаш барын талазында дайынның туруштарынче патриоттар пномөттар-биле күштүг адыышкыннарны кылбышаан, удур шаап халдап турар. Камботта бүзөөлеттирген шериглериң үштүп алыр дээш пномпеньчи командылал чери дуву-далаш хемчеглерни ап турар. С-130 деп америк транспорт самолёттары хоорайже немелде күштерни, а ол ышкаш боо-чепсекти болгаш окчемзекти октап берип турар.

Пномпеньчи наймысылалдан 8-ле километр черде дайынның камгалалдыг черлеринче патриоттар халдаашкыннарны база кылгылаан.

Акы-дуңма Польшаның уран чүүлү

Польша Улус Республиканың 30 чыл оюнга холбаштыр ССРЭ-де эгелээн польша культураның күннериниң дугайында парлалга конференциязы болган. ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева чыыгланнарга аалчыларны — ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ПУР-нуң культура болгаш уран чүүл министри Юзеф Тейхмага баштаткан ПУР-нуң партия-чазак төлөөлерин таныштырган.

Москвада ажыттынган культура хүннери — польша-совет культура харылзаалаларының төөгүзүнге эң улуг болуушкун-дур—деп, Ю. Тейхма чугаалаан. — Ол байырлалдың хемчээлиниң дугайын дараазында саннар херечилеп турар. ССРЭ-ниң бүгү-ле эвилелдешкен республикаларының бир үүс хоорайларынга Польшадан келген уран чүүлдүң 800 хире мастерлери боттарының мергежилин көргүзерлер.

Ю. Тейхманың ол болуушкуннардан эң онзалап айыткан чүүлдери — «Польша чуруларга уран чүүлүнүң эртинелери», «Польша — чурт болгаш кижилер» деп делгелгелер болган. Хой санныг чогаадыкчы ужуражыышкыннар, санал-онаал солчуушкуннары болгулаар. Оларга ийи чуттуң культуразының болгаш уран чүүлүнүң сураглыг ажылдакчылары ужуражырлар.

Акы-дуңма ийи чуттуң культуразының төөгүзүн чугаалаан, Ю. Тейхма сөөлгү үжен чыл дургузунда ооң улам ханылаанын демдеглээн. Чижээ, сөөлгү үжен чыл иштинде ПУР-га очулдуруп, парлаан номнарның дөрттүн бири совет авторларның номнары бооп турар. Оон-биле кады ол-ла үеде польша чогаалчыларның муң ажыг номнарын Совет Эвилелинге очулдуруп, парлаан. Амгы үеде польша хоорайларының театрларында орус классиктериниң эртинелери болгаш совет авторларының шиилери үзүк-соксаал чокка үнүп турар. (СЭТА-ның корр.).

МОСКВА.

КУБА РЕСПУБЛИКА. Сантьяго-де-Куба хоорайда шериг шивээзи турган Монкаданы бо чурукта көргүскен. Фидель Кастро баштаан аныяк революсчулар 1953 чылдың июль 26-да бо шивээже халдаашкын кылганнар.

М. АЛЬПЕРТТИҢ фотозу. ПМА.

Түңнелин үндүрерге

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның корр.). Чагыг жиреринин хуусаазы марттың 31-ниң дүн ортузунда төнген соонда, 1980 чылдың чайгы олимпий оюнарын организастаар ужурлуг черлериниң даңзызынга өскерилге болбаан. Моон мурнундагызы ышкаш ийи кандидат: Москва биле америк хоорай Лос-Анджелес хевээр арткан.

А ынчаарга Лейк-Плэсидтен (АКШ), Ванкуверден(Канада) аңгыда база бир Шамони (Франция) деп хоорай «80 чылдың ак олимпиадазының» ээзи болур кузелин база илереткен.

1980 чылдың олимпий оюнарын эрттирер черлер дугайында шиитпирни Делегейниң олимпий комитеди бодунуң октябрь төнчүзүнде Венага болур сессиязында хүлөөп алыр.

КУР-ЧЕР СУУРДА БАЙЫРЛАЛ

КУР-ЧЕР СУУР (Курган область). (СЭТА). Улуг хемчээлдиг кодээ ажыл-агыйлыг районнуң төвүнде турар Кур-Чер суур кур болгаш куруккан черлерни шингээдип алырының 20 чылын байырлап эрттиреринің төвү апарган. «Сибирьниң эргининиң» аксында 600 мың гектар эң эки хөрзүннүг кур черлерни тарылгага ажыглаан, областың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге тараа садарын үш катап хире өстүрген.

Ленинградтан, Свердловскиден, Ижевскиден, Волгоградтан келгеннер туе черниң үндезин чурттакчылары тараажылар-биле кады Урал ыдыының ховуларынга бедик дүжүттүң чаагай хөрзүнүн аңдарып, боттарының күш-ажылчы эзлчээн кеңиргей вагоннарга, брезент майгынларга чурттап турган эгелээннер. Партия болгаш чазактың кур чер крайын улам ыңай хөгжүдер дугайында хүн бүрү салып турар улуг ада сагыш салыышкынының ачызында олар ам ниитизи-биле 3,5 миллион дөрбелчин метр чаагайжыды туттунган чурттарга бажыңнарын алган. Суур бүрүзүнде школалар, культура бажыңнары, амыдырал-хандырылга комбинаттары туттунгулаан.

Бо чылын областың кур чер зоназының хову ажылдакчылары бир гектардан-на 20 центнер чаагай дүжүттү өстүрерин ниитпирлээннер. Кур чер районунуң колхозтары болгаш совхозтары техника септелгезин, үрезин белеткелин хамыкты мурнай доскаш, база бир күш-ажылчы тиилелгезин чедип алганнар. Малдан алыр продукцияны күрүнеге садарының графиги оранчок мурнап турар.

ХОВУЖЕ ҮДЕЛГЕ

ВОЛГОГРАД. (СЭТА). Культура бажыңынга улус чык долу. Сценада —«Маяк» совхозтуң Вербовск салбырының хоочун механизатору А. И. Головлев. Ук салбырның удуртукчузу В. Н. Мохов тараажының хөй чылдар дургузунда кылып келген ак сеткилдиг ажылынга өөрүп четтиргенни илереттишаан, бо чылын база-ла чаагай дүжүттү тарып өстүрерин аңаа күзээн. Чер ажыл-агыйының хоочунунга суурнуң бүгү чурттакчылары база ол черниң школазының пионерлери изиг байырны чедирип, аңаа тураскаалдыг белектерни тыныскан.

Дараазында сценага эртен бир дугаар-ла боттары черни чарып кирер аныяк механизаторлар көстүп келген. Аныяктарның өмүнээзинден Владимир Живитько ыдыктыг хөрзүннүң довураан албышаан, тараажының чагыны алган. Ол төрээн черниге шынчы болур болгаш адаларның күш-ажылчы чаңчылдарын уламчылаарын даңгыраглаан.

Чыылганнар часка техниканың белеткелин күш-ажылды организастаар звенону көргүскен аас журналын кончуг кичээнгейлиг көргеннер. Ол ышкаш чарыштың чаачаа хевирлерининг дугайында тарылга үезинде механизаторларга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени канчаар көргүзерин аас журналындан эки билип алганнар.

Калачевск районунуң Вербовск суурунда Культура бажыңынга часкы ховуажылының эгелээринге тураскааткан ол кежээ бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң концерти-биле доозулган. Аңаа Донга билдингир казак хөйнүң ыры болгуу уран талантызын бараалгаткан.

КЫЗЫЛ КОЖААЛАР

ЧИТА. (СЭТА). «Кара-Хөлдүң» (Даур ховузунда Харанор хөмүр-даш разрезин ыычаар адаан) бодундан шөйдүнген оруу-биле бирги кварталда пландан ажыр кастынган хөмүр-даштың алдан дугаар эшелонун чоруткан.

Харанор беш чылдың дөртку чылында беш миллион тонна хире хөмүр-дашты бээр. Бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир дээш шахтерлар социалистиг чарышты калбарткан. Разрезте бүдүрүлгениң мурнакчыларынга моральдыг деткимчени калбаа-биле көргүзүп турар. Ооң бир хевири болза, эң бедик көргүзүглер дээш кызыл кожааны тыпсыры болур. Шак ындыг хүндүлүг эргени бир-ле дугаарында Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи А. Т. Майбородага удурткан экскаватор экипажы алган.

БИРГИ ЧЕРГЕНИҢ БЕЛЕНИНДЕ

Дүрген эмчи дузазы чедирери—онзагай албанның бирээзи. Ооң эмчилери үүгле турар черинге чалалгага барып турар эвес, херек болза, кайнаар-даа баар. Моңу Кызылдың дүрген эмчи дузазы чедирер станциязының ажылчорудулгазындан көрүп болур.

Февраль 25-те Красноярск крайның Ермаковск районунуң Усинское суурундан телеграмма келген: «Бир дугаар бөжүп турар 28 харлыг Елена С. уруг дүжүрүпкеш, берге байдалда чыдар, дузадан көргүзүп көрүңер».

Ындыг кижиниң амы-тыны айылда деп чүвени эмчилер эки билир. Станцияның кол эмчизи Кызылда бөжүдулга бажыңының специалистери-биле сүмелешкеш, акушер-гинеколог Анна Семеновна Дервоедова, анастезиолог Иван Михайлович Никитин болгаш кезер эмчиниң сестразы Марфа Андреевна Дубовская оларны вертолетка олурткаш, доп-дораан чоруткан. Усинскоеге баргаш, аарыг кижини шинчилеп көөрге, оозу барык өлүг болган (ындыг термин медицинада бар). Эмчилер ол черниң участок эмнелгезинге нарын, берге кезиишкинни кылгаш, бергедээн кижиге 1,5 литр хан куткаш, диргизип алган. Бо хүннерде аарыг кижиниң байдалы экижээн.

Бо үүгле чаңгыс чижек-тир. Чаа чылдан бээр Кызылдың дүрген эмчи дузазы чедирер станциязы самолет болгаш вертолет-биле 115 катап, а оларның хонуп шыдавас черлеринге азы үелерде (ылаңгыя дүне) автомашиналыг 16 катап районнарже чалалгага чораанныр. Ол чалалгалар үүгле эң берге таварылгаларда болуп турар.

Дүрген дуза чедирер «Скорая помощь» кажан-даа белен, шериг дылынга чугаалаарга «бирги чергениң беленинде» турарын амыдырал бадыткап турар.

...Дүнекиниң 00.20 шак. Турандан медээ келген. Аарыг, кемдээн кижиге нарын кезиишкин негеттинип турар, дуржулгалыг эмчиден чорудуп көрүңер—деп, телефонбиле ол черниң кезер эмчизи дилээн.

Станцияның дежурный эмчизи ол дилегни республика эмнелгезиниң озал-ондак болуушкуннарының талазы-биле салбырының эргелекчизи Виктор Александрович Верещагинге дамчыткан. Дүн ортузу турган-даа болза, Виктор Александрович каш минута эткен соонда, Туранче тутсупкан. Бедик мергежилдиг, дуржулгалыг эмчи дузаны чогуур үезинде чедирген.

Чамдык таварылгаларда (харын барык-ла таварылга бүрүзүнде) дүрген дуза чедирер эмчилер боттарынга бүгү харысалганы алгаш, янзы-бүрү операцияларны дидим кылыр, болур-чогуур аргаларны хереглээр ужурга таваржыр. Чоокта чаа ыраккы Күнгүртүтден медээ кеглен: «Дүрген дуза херек». Ол үеде Күнгүртүтже самолёт ужар арга чок турган. Байдалды бүгү талазы-биле өөренип көргеш, станцияның кол эмчизи Михаил Герасимович Шабаев мынчаар шиитпирлээн: «Кижиниң амы-тыны үнелиг болгай, а станцияга быжыглаан самолеттар болгаш вертолеттарның ужудукчулары дуриулгалыг, бүзүредиг эштер, ынчалгаш Күнгүртүгже самолетту дөмей-ле чорудар херек».

Ужудукчулар агаар чежеде багай, чер ырак, тайгасыннар ажылдыр-даа болза ынаар чоруур деп күзелин илереткеннер. Эмчи Шабаев аэропорттуң удуртукчуларынга ол дугайын чугаалааш, харыысалганы ап, самолетту чоруткан. Түнелинде аарыг кижиниң тынын ап шыдаан. Ол ужудуушкунну ужудукчу В. Гордеев күүсеткен.

Бо бүгүнү станциязының ажылдакчылары анаа-ла, хүнбүрүнүң үүлези кылдыр санап турар. А херек кырында кижиниң тыны дээш чеже хире маадырлыг чорукту олар көргүзүп турарыл! Эмчилер, сестралар уйгудыштыг, өг-оранныг, уруг-дарыглыг, хоглээр, дыштанып база күзелдиг, бистиң-биле кады-кожа чурттап чоруур кижилер-дир. А херек апаргында ол бүгүнү артынга катташ, дүн-хүн дивес, кыштың соогу, чайның ыраа-даа хамаан чок, кижиниң амы-тыны дээш демиселче кириптерлер.

О. ИРГИТ,
«Шыныың» тускай корр.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) анастезиолог Иван Михайлович Никитин, кадык камгалалының тергиини, хүндүлүг донор, 42 чыл дургузунда медсестра болуп ажылдап келген Марфа Андреевна Дубовская болгаш РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Анна Семеновна Дервоедова.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Көрүлдениң бирги. ээлчээ чоруп тур

КӨРҮКЧҮЛЕР ТААРЗЫНМААН

«Чыраа-Бажы» совхозтуң төп суурунга ында бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти боолп эткен. Совет Тыванның 30 чылынга тураскааткан көрүлдениң бирги ээлчээниң чоруп турары ол.

Көрүлдеге кирген номерлериниң аразында идейлиг ужур-уткаазы ханы, солун көргүзүглер хөй болган. Аңы-аңгы организациялардан Хомушку Өлчей-оол, Владимир Күжүгет, Донгак Ыспан-оол, Татьяна Ховалыг, Николай Хайдан-оол, Баазан Адар-оол дээш өске-даа күүседикчилерни мактап болур.

Ийи хүн үргүлчүлээн көрүлдениң түнелинде бирги черни уруглар садының коллективи, ийигизин — совхозтуң контора коллективи, үшкү черни ажылчын кооперация ап, дипломнар болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаткылаан. Көрүлдеге кириишки дег шупту организациялар хаара туттунмаан. Ылаңгыя тудуг, төп шаң коллективтери болгаш Шык-Бажы, Мажалык сүт-бараан фермалары кириишээн.

Чыраа-Бажы Культура бажыңында баянист чок болганындан үделге чокка номерлер күүседири черле кончуг таарымча чок. Үн улгаттырар херексел чогундан демир-хомус ойнакчыларының хомузунуң үнү дыңналбас, үүгле эрни, холу шимчээр.

Совхозта партком (секретары Г. Канчыыр-оол), көдээ Совет күүскому (даргазы К. Комбукай) көрүлдениң негелделерин чонга эки таныштырбаан. Жюри комиссиязына таварышкан-на кижини киирип алгаш, күүселдерлерге чогуур үнелелди бээринче сагыш салбайн баар таварылгалар мооң муриундадаа тургулаан. Ооң ужурундан чамдык кошкак көргүзүлдерни безин албан-биле мактап үндүрүп келир хөөннер бар. Ол черле шын эвес. Колла чүве тывынгыр, чогаадыкчы номерлерни үнелээри болгай. Бот-тывынгыр уран чүүл дээн ужуру-даа ында. Бир тээ көрүлдени эрттирип турар чүве болганда, тускай эртемниг методистерни чүге чалап албаазыл? Шак мындыг эпчок чүүлдериниң уржуундан уткашынары чавыс, күүселдези багай концерттиг организацияларга шаңналдыг черлерни тышсытарынга көрүкчүлер көзүлдүр-ле таарзынмаан. Ажыы-биле чугаалаарга, школа коллективиниң концерти черде бедик деңнелдиг болганынга кым-даа өөрүүр.

Ам удавас салбырлар аразынга бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези эгелээр болгай. Бо үстүнде илерээн четпестерни катаптавазы чугула.

К. ЭКЕР-ООЛ,
«Шыныың» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ТУРГАН БОЛЗА—ЭКИ-ЛЕ ИЙИК

«Торгалыг» совхоз Өвүр районда эң хөй чурттакчылыг ажыл-агый. Совхоз төвү — Торгалыг суур республиканың суурлары-биле бир дөмей чаагайжып, хөгжүп орар. Чоннуң культура амыдыралы чыл келген тудум-на экижип турары билдингир. Суурда культура албан черлери; көдээ Культура бажыңы, ортумак школа, уруглар сады, библиотека, ном садыы ажылдап турар.

Ишчи хүн доостурга хостут үе-шагын Культура бажыңынга эрттирери-биле кино, концерт көрүп, шыдыраа, шашки ойнаар дээш чон чылып келир. Культураның одаа шыдыраа, шашки ойнаар, солунгар, журналдар помчуур бөлгүмнер эрттирер өрээлдерлиг болза база эки-ле ийин. А бистиң Культура бажыңывыс чогуур негелдеге четпес, көрүкчүлер залы бичии, тар, кажан кино, концерт болганда көрүкчүлериниң чартык кезии туруп алгаш көөр ужурга таваржыр.

Школа пазыны четпээн бичии чаштарны хөгжүм үделгези-биле ырлаар, танцылаар, хөгжүмнүг оюнларны организастаар ужурлуг турда, кижизидикчи башкыларның талазындан четпес ажылдан турар. Бичии чаштарның концертин байырлалдар таварыштыр ада-иелерге көргүзүп турар болза, ада-иелерге, бичии чаштарга-даа өөрүнчүг ийик.

Чоокта чаа Торгалыг ортумак школазының өөренникчилериниң уран чүүл көрүлдези болуп эрткен. Ону көрүп орарга, чаа чогаадыкчы чүүлдөр бар-даа болза, четпестер хөй боолп турар. Мооң кол-ла чылдагааны ыры башкыларының ол эртемче шоолуг кичээнгей салбас чоруунда дээрзи билдингир, Программада кижизидилге-патриоттуг ырлар эвээш. Бир эвес школага ыры кичээлин тускай программа ёзугаар эрттирип турган болза, бо четпестер турбас ужурлуг.

Районнуң культура килдизи Торгалыг суурга уруглар-ның музыка школазын ажыдар талазы-биле кичээнгей салыр үе келген. Музыка школазын ажыдар болза суурнуң культура амыдыралынга улуг идиглиг болуру чугаажок. Ол ышкаш чаа Культура бажыңының тудуун эгелээр талазы-биле дарый хемчеглерни алырын чогуур черлерден суурнуң чурттакчылары улуг идегелбиле манап турар.

Э. ДОНГАК,
Культура бажыңында уран чүүл удуртукчузу.

ОСВОД темазынга

Бо ниитилелге кирип алыңар

ОСВОД — ол дээрге тургустунганындан бээр 50 чыл болганын эрткен чылын демделеп эрттирген, бистиң чурттувуска массалыг эки тура ниитилелдериниң бирээзи. Ол зураанчайлап каан сөстерни орузундан очулдурарга — сугта дүшкеннериниң амы-тынын камгалаар ниитилел дээн.

Чылыг үе келирге-ле бистиң республиканың чурттакчылары күчүлүг Улуг-Хемниң эриктеринге, хөй санныг доора хемнерге, хөлдерге эштип, дыштанырынга ынак. Ындыг болбас аргажок: суг, хүн, агаар — ол дээрге кадыкшылдың үнер дөстери деп санап турар болгай. Суг—кижиниң өөнүү. Ынчалза-даа чогум-на аңаа өзал-ондак болуру бо-ла таварышкылар.

Сан-чурагайларны барымдаалаар болза, сугта эндээр чоруктуң 95 хуузу сугта дүжериндеи камгалаар хайгаарал черлериниң болгаш станцияларының девискээриндеи дашкаар болуп турар. Ынчангаш сугта дүшкен кижини чүгле ооң чоогунга, азы кады турган эки камгалап ап болур ышкажыл. Сугта болгаш суг чоогунга дыштанырын күзээрлер чүс-чүс болганда, ол буянныг херекти эки билир, дидим болгаш эрес-кашпагай кижилер хөй-ле болза эки дээрзи билдингир. Шак ындыг эки-турачыларның ниитилелин ОСВОД каттыштырып турар.

Сугта дүжер, амы-тынындан коргараар чоруктарның үнүп кээп турар чылдагаанары янзы-бүрү. Кижилериниң эштин билбеазинин хараазындан-даа, бойдустуң озал-ондактыг таварылгаларындан-даа, бичо хемчээлдиг судноларны ажыглаар талазы-биле дүрүмнерни сагыыанындан-даа болу бергилээр. Сугта эндээриниң кол чылдагаанарының бирээзи — сугта ээлрик эштири, азы хемелиг чорааш арагалаарындан болуп турары эвээш эвес болгулаар. Эрткен чайын республикага ындыг янзы-бүрү чылдагааннардан сугта эндеп, амы-тынындан чарылганнар бар. 1973 чылдың май 25-те Чагытай хөлге үш эзирик кижи балыктап турда, хемезин аңдарлы берген. Ол өйде балык камгалал инспекциязының ажылдакчызы эш Спиридонов таварышкаш, ол эр улусту ооң ужулган. Эш Спиридонов ОСВОД-туң идепкейлиг кежигүнү. Сугта дүшкен улусту камгалаар талазы-биле ол чеже-даа ындыг эрес чорукту кылган. База-ла эрткен чайын идепкейлиг ОСВОД-ка киирип алырын сүмелеп, сугта дүшкеннерге дузалап шыдаар кылдыр, улустуң культурлуг дыштанылгазы эң-не таарымчалыг болурунга салыышкынынар киириңер, эштер.

Н. БЕРЗИНА,
республиканың ОСВОД төвүлелиниң даргазының оралакчызы.

Суг кырынга шимчээшкин инспекциязы

Тыва хемнер болгаш хөлдер-биле байлак. Ынчангаш улустуң хөй кезии чайын аңаа селгүүстеп, оларның эриктеринге дыштанырын күзээри билдингир. Үүгле Кызылда безин муң хире моторлуг хемелер санаттының турары ону херечилеп турар. А районнарда кижилериниң ындыг транспортту садып ап турары база эки. Биче хемчээлдиг суднолар мооң соңгаар улам көвүдээриниң барымдаалары бар.

Автотранспорттуң автоинспекция чок турып шыдавазы ышкаш, биче хемчээлдиг суднолар флодун башкарарын чаңгыс аай болдурар херек.

ОСВОД-туң Төп төвүлелиниң чанында биче хемчээлдиг флот талазы-биле Кол эжиндирилге-техниктиг инспекциязы Тыва АССР-ге биче хемчээлдиг флот талазы-биле Красноярскиде крайлар аразының инспекциязының бүдүрүлге-инспектор участогун тургузар дугайында доктаалды хүлээп алган. Ол участок эрткен айда бисте тургустунган. Моторлуг хемелериг кижилер ук участоктуң эргехүлээлгелериниң дугайын билзе чогуур. Эжиндирилге херекселдериниң техниктиг байдалын болгаш ооң ажыглалын ук чер контрольдаар апаар. Автомашина болгаш мотоцикл ышкаш, моторлуг хемелер чылдың-на техниктиг көрүлдени эртер. Бүдүрүлге участогу февраль айдан эгелеп биче хемчээлдиг судноларның даңзылаашкынын чорудун эгелээн болгаш ооң соонда оларга судно билеттерин база дугаарларын берип турар. Ол ышкаш бүдүрүлге участогундан биче судноларның септелгезинин болгаш ажыглалынын талазы-биле мергежилдиг дузаны база ап болур.

Ындыг участокту тургусканы-биле кады суг транспортунуң эдилекчиларинден негелде улгатканын айтыр херек. Моторлуг хеме башкарарының шынзылгазы чокка ырак эвес безин чоруурун биче хемчээлдиг судноларны ажыглаарының чурумун каржызыбиле үрээн деп санаар.

ОСВОД-туң хөй санныг кижикчилери бистиң республиканың сугларынга шимчээшкинин чурумун сагыырынга суг кырынга чоруурунуң инспекциязынга дузалаар дээрзинге идегел улуг.

Г. КОВАЛЕВ,
Кызыл хоорайының ОСВОД төвүлелиниң даргазы.

СПОРТ ❁ СПОРТ ❁ СПОРТ ❁

ИЙИ ДАКПЫР ЧЕМПИОН

Республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шыдыраага ээлчеглиг чемпионады доозулган. Тиилекчилер болгаш шилиндектер тодараттынган.

Сөөлгү салыгга чедир маргылдаанның кижикчилерни баштап турган С. Идамны он беш дугаар оюнда арыг тиилелге-биле удуп алган О. Бегзи 11,5 санныг апаргаш, чемпион ат чедер кордакчыларның бирээзи болу берген. Ынчалза-даа дуржулгалыг шыдыраачы С. Идам Ч. Сотпа-биле сөөлгү салыында хайымнашкаш, бир дугаар черни бүүрелдиг чаалап алган.

Сарыг-Септиң С. К. Тока аттыг ортумак школазының башкызы С. Идам маргылдаага кириишкен 15 кодээ шыдыраачыларның онуп уткаш, дөрт кижи-биле хайымнашкаш, чаңгызынга уттурган, ниитизи-биле 12 санны ап, республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону болган.

Ийиги черни 15 салыгдан 11,5 санны чедип алган Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң чолаачызы Бегзи Өнер-оол ап, шыырак шыдыраачы адын сыкпаан.

Үш дугаар черже 10,5 санны ап Кур-Чер суурда ортумак школаның башкызы Ооржак Севдаш үнген.

Чемпионаттың тиилекчилерин облпрофчөвулелдиң болгаш «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң мурнундан мактала бижиктер болгаш өртектиг бараанар-биле таңнаан. Ийиги разрядчыларның ниитиден бир дугаар разрядтың шыдыраачыларынга удур эң эки түнелди Тожунуң Ий школазының директору Чапай Сотпа көргүскен. Ол 5 бирги разрядчының ийизин уткаш, бирээзи-биле хайымнашкан.

Шыдыраачыларның хоочуну, маргылдаанның кижикчилериниң улуг назылыынга тускай шаңналды Таңдының Бай-Хаак ортумак школазының башкызы Буянды Хомушкага тывыскан.

Чемпионаттың чараш салыын Бегзи Өнер-оол Чапай Сотпа-биле ужуражылгазынга көргүскен.

Бо чемпионат-биле чергелештир республика башкыларының бирги чери дээш маргылдаа болуп эрткен. Маңаа база катап Сюрюн Идам чемпионнаан.

Чөөн-Хемчик районнуң Ийме ортумак школазының башкызы Х. Монгуш ийиги, С. Ооржак (Таңды) үшкү черни эзлээннер.

Хөрээженнерден Мутур-Аксы школазының башкызы Лидия Кан-оол чемпион болган.

Спортчуларның бо ийи маргылдаазынга ийиги разрядтың 5 шыдыраачызы бирги разрядтың ойнакчылары апарганнар.

Бир дугаар разрядтың пормазын «Урожай» чемпионадынга Эрзиниң Ленин аттыг колхозунуң механиги Дадар-оол Буду, Улуг-Хем районнуң башкызы Биче-оол Дуютбан, республиканың башкылар маргылдаазынга Хамааты-оол Монгуш (Чөөн-Хемчик), Тожунуң Азас ортумак школазының башкызы Кол Купкаш. Чөөн-Хемчикте Алдан-Маадыр школазының башкызы Биче-оол Ооржак олар күүсеткилээн.

Ийи дакпыр чемпион С. Идам бо маргылдаа үезинде спортчу тура-соруктуун, тиилелгеже туруштуг чүткүлдүүн көргүскен.

Д. САЛЧАК.

МӨГЕЛЕР ЧОРУПКАН

Сибирь кубогу дээш Кемеровага болур Бүгү-эвилелдиң хостуг хүреш маргылдаазынга киржири-биле бистиң республиканың мөгелери дүүн чорупкан.

Тыванын командазынын составында спорт мастерлериниг кандидаттар башкы институдунуң студентилери Александр Кундан, Николай Монгуш, Владимир Биче-оол («Спартак»), Сергей Седенбал (Чадаана), бирги разрядчылар Мөнге Чадамба («Спартак»), Дайынчы Минчиир-оол (Балгазынның профтехучилище), ССРЭ-ниң спорт мастери Ооржак Чадамба олар киржир.

Бүгү-эвилелдиң бо маргылдаазынга эвилелдешкен республикаларның, АССР-лериниң, крайларның, областарның, хоорайларның шилиндек командалары киржир. Бирги, ийиги черни алган мөгелерге ССРЭ-ниң спорт мастери деп атты тыпсыр.

О. ШОЖАЛ.

Шефтээшкин

Тес-Хем районнуң Белдир-Арыг суурунуң чурттакчылары 1974—1975 өөредилге чылында Чыргаланды сес чыл школазынга одаар ыяшты шеф күжү-биле халаска белеткеп бээрин ниитпирлээн.

Эрткен дыштаныр хүннерде 92 кижи тайгага 185 кубометр одаар ыяшты белеткээн. Моон соңгаар-даа ындыг шефтерни организастаар.

Д. ДИРЧИН.

Телевидение

АПРЕЛЬ 3-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

18.00—«Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 18.30—Телемедээлер. 18.40—Уругларга. Мультфильм. 18.50—Телемедээлер. 19.05—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.10—ССРЭ-ге Польша культура хүннериниң байырлыг ажыдыышкыны. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. 22.25—22.35—Чапсар. 22.35—М. Николова ырлап тур. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

А Г А А Р

Кызылдың агаар станциязының дыннатканын ёзаугаар алырга, бөгүн республиканга булуттаар, дагларга өл быскан хар чаар. Барын угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температураазы даглыг районнарга 0, өскелерге 3—8 градус чылыыр.

Кызыыга булуттаар, чагбас. Барын угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температураазы 3—5 градус чылыг болур.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

АПРЕЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү минутага чедир» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Далай дувунде хоорайның дилекчилери» 9.30, 15.00, 16.45, 18.25, «Ынакшыл болгаш карак чажы» 13.00, «Ромео-биле Джульетта» 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оюнга частырыг» 15.00, «Элезин уургайларының генералдары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сени шүүмем!» (7-ги кезээ) 15.00, «Даарта орай апаар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу. бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчыларының 35-24. пропаганда килдизинин 23-54. харысалгалыг секретарының 23-35. партийжи амыдырал килдизинин 37-13. культура килдизинин 23 54. көдээ ажылагый килдизинин 21-47 улетөөр килдизинин 22-64. чаагаа килдизинин 41-27 информация база совет тургузуг килдизинин 20-60. бухгалтериянын 31-75. корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 649.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1) ТС—00440